

1607/615
TRAETHAWD LIFRIFOL

Hugh Lloyd

YNGHYLCH

Currier Book

B E D Y D D

YM MHA UN

Y mae'r Ordinhad Sanctaidd honno yn cael yn ofalus
ei gwahaniaethu oddiwrth yr Arfer lygredig sydd yn
gyffredin yn myned dan yr un Enw, a'i Harwydd-
occad a'i Diben hefyd yn cael eu dal allan.

M E W N

L L Y T H Y R

A T Y

DIDUEDD, y RHESYMOL, a'r YMOFYNGAR,

Y M M Y S G

Arddelwyr Taenelliad Babanod yag Nghymru.

At yr hyn y Chwanegwyd

O L - Y S G R I F E N.

Yn cynnwys Attebiad digonol i

DRYDYDD LLYFR Mr. EVANS, o'r *Draegen*.

Gan WILLIAM RICHARDS.

GAL. iv. 16.

A aethum i yn eflyn i chwl wrth ddywedyd i chwl y gwir.

JOB xxxii. 22.

Ni fedraf wneioithio. ELIH.

MAT. xxiv. 15.

Y neb a ddarlloeno ystyried.

CAERFYRDDIN,

ARGRAFWYD AG AR WERTH GAN IOAN DANIEL.

MDCCLXI.

1607/6153.

Traethawd Difrifol, &c.

Anwyl Frodyr a Chyd-wladwyr,

HYD yn hyn fe ddarfu i mi gyfeirio fy ymadroddion yn y ddadl bresennol at gyfaill mynwesol a theilwng ymhlith y bedyddwyr; ond gan fod fy ngwrthwynebwr mor fwyn a rhoi i mi gyfle i lesaru ymhellach ar yr unrhyw achos, go-beithio na bydd yn chwith gennych fy mod yn cymeryd rhydd-did i gyfeirio fy ngeiriau y tro hwn attoch chi yn neillduol. Y fath yn awr yw cyflwr y ddadl, gan y tywyllwch a ddarfu i Mr. *Evans* yn ei lyfr diweddaf dænu dros ei hwyneb, fel y mae yn gofyn i mi yma, ymlaenaf dim, ddynoethi ger eich bron, unwaith drachefn, wir fail y ddadl, a naturr a dull fy egwyddorion i ynghylch bedydd yn neillduol, ac ynghylch crist'nogrwydd yn gyffredinol.

Tu ag at drin y gorchwyl hwn, mor ddirwystr ac mor gryno ag y gallwyf, mi a adawaf Mr. *Evans* yn bresennol, heb son nemmawr am dano ef na'i lyfrau ymhellach, hyd oni ddélwyf i'r OL-YSGRIFEN, lle y gallwch ddisgwyl y cymmerir sylw mwy neillduol o'i ymddygiad ef, ac y rhoddir *atitebiad digonol i'w drydydd llyfr*.

Mewn trefn i iawn ystyried a darlunio yr ordinhad o fedydd, yn gyftal a'r lleill oll o'r gosodiadau efangylaidd, y mae yn gofyn i ni ei golygu yn y berthynas sydd rhyngddi â'r efengyl, neu â gwir grist'nogrwydd. Weth yr EFENGYL yr wyf si yn deall y newydd da am gariad Duw yng Nghrist tu ag at bechaduriaid; neu, "y wybodaeth, mai felly y carodd Duw y byd, fel y rhoddodd ef ei unig-anedig Fab, fel na choller paw bynnag a greddo ynddo ef, ond cassael o bono fywyd tragwyddol."

PRIF ATHRAWIAETH YR EFENGYL, frodyr, yw hon, mai IESU YW Y CRIST, MAB Y DUW BYW: * mewn gwrthwynebiad, nid yn unig i dybiau ei elynion, sydd yn ei ddirmygu ac yn ei watwar, ond hefyd i'r

eiddo y cyfryw ag fydd, dan broffes o barch iddo, yn ei gyfrif yn *wr da*, megis Ioan fedyddiwr, Elias, Jeremias, neu un o'r prophwydi—ac nid yn ddim mwy nâ hynny.

Yr athrawiaeth hon yw gwreiddyn ac egwyddor crist'nogrwydd; am hynny y dywed ein Harglwydd, “Ar y graig hon yr adelladaf fy eglwys, a phyrth uffern ni's gorchfygant hi.” ac am hynny, hefyd, y gofynnai yr athrawon apostolaidd, *gyffe* o'r gwirionedd sylfaenol hwn, oddiwrth y rhai a fyddent yn chwennych ymlynu wrthynt, a chael eu cynnwys yn rhifedi y disgybion. — “Yr wyf fi yn credu fod Iesu Grist yn Fab Duw,” medd yr Efnuch. Ar y gyffes honno y bedyddiodd Philip ef: ac o'r un fath, yn ddilys, oedd cyffes yr holl brif-seintiau. Nid oes an lle i feddwl i fod, na bychain na mawrion, yn nyddiau'r apostolion, yn cael eu harddel fel disgybion yr Iesu, cyn y gwneient gyffes gyhoedd a phersonol o'r athrawiaeth uchod.

Prif amcân yr ysgrythur, gan mwyaf, yw egluro a chadarnhau y gwirionedd dan ein hystyriaeth, *mai Iesu yw y CRIST*. Holl brophwydoliaethau a chysgodau yr Hen Destament, a ragddangosent CRIST i *ddyfod*: a holl ysgrifennadau yr apostolion a'r efangylwyr, yn y Testament Newydd, ydynt yn amlygu, fod y CRIST *wedi dyfod*, ac mai Iesu o Nafareth ydyw ef. Yr oedd yr Iuddewon yn gwadu hyn; ond darfu i'n Harglwydd ei brofi, trwy dystiolaeth Ioan fedyddiwr, yr hwn yr oeddent hwy mor fawr yn ei barchu; trwy yr arwyddion a wnæthai ef ei han; trwy dystiolaeth y Tael mewn llef o'r nef; a thrwy ysgrythurau yr Hen Destament. — (Ioan v. 33. a i. 15, 27. Ioan v. 36, 37. Mat. iii. 17. Ioan v. 39, 45, 46, 47.)

Am ymhonni hyn, ca'dd Iesu ei erlid, a'i ddal, a'i gyhuddo, a'i enog-farnu, a'i hoelio ar y groes, fel y gwaethaf o ddrwg-weithredwyr. Ond yn *ei adgyfodiad* ef o feirw, rhoddes Duw amlygiad ychwanegol a pherffaith, mai efe, yn wir, fel y dywedasai, *yw y CRIST*. (Rhuf. i. 4. Act. ii. 32, 33, 36. Mat. xxviii. 18.)

Dyma'r peth yr oedd yr apostolion, o hyd, yn sefyll arno, yn eu pregethiad, a'u gweinidogaeth; a'r hyn yr oeddent yn galw ac yn rhybuddio eu gwrandawyr i'w gredu, ar eu perygl mwyaf. A thyma yr hyn yr oedd y prif grist'nogion yn ei gredu; hyn a dim am-

gen oedd eu ffydd hwy. Felly yr oedd yr apostolion yn pregethu, ac felly y credai aelodau y prif eglwys. (1 Cor. xv. 11.)

FFYDD, ynte, fy mrodyr, yw cred, neu goel, o gyhoeddiad yr apostolion ynghylch eu meist'r Iesu; sef, ddarfod iddo ef adgyfodi o feirw; ac, am hynny, mai efe yw Y CRIST. Y ffydd hon gweithrediad Ysbryd Duw ydyw, yn ei allu cyd-fynedol â'r cyhoeddiad apostolaidd: ac y mae, o ran ei hanian a'i heffaith, yn adgenhedliol, a chadwedigol.—“Pob un fydd yn credu, mai Iesu yw'r Crist, o Dduw y ganed ef. Beth bynnag a aned o Dduw, y mae yn gorchfygu'r byd: a hon yw'r oruchafiaeth fydd yn gorchfygu'r byd, sef ein ffydd ni. Pwy yw'r hwn fydd yn gorchfygu'r byd, ond yr hwn fydd yn credu mai Iesu yw Mab Duw?” (1 Ioan v. 1, 4, 5.)

Ond dylem gosio, y rhaid credu cyhoeddiad, neu dyfiolaeth yr apostolion, yn eu hyfstyr, neu, yn ol eu meddwl priodol hwy eu hunain; onitte, ni's gallir dweud ein bod ni oll yn credu'r cyfryw gyhoeddiad neu dyfiolaeth: a'u hyfstyr, neu eu meddwl hwy, yn ddiâu, oedd, mai Iesu yw PROPHWYD, ac OFFEIRIAD, a BRENIN eglwys Dduw; canys hynny y mae'r gair CRIST, neu MESSIA, neu ENNEINIQQ, yn ei arwyddo. Yn awr, 1. Yr un peth yw credu, mai efe yw'r PROPHWYD, a chredu, fod pob gwybodaeth ddwyfol fydd yn bosibl i ni ei meddiannu, yn gynhwysedig yn ei air datguddiedig ef. Ac, 2. Yr un peth yw credu, mai efe yw'r OFFEIRIAD, a chredu iddo ef dalu iawn digonol dros bechodau ei bobl, trwy dywalltiad ei werthfawr waed ar y groes, y tu allan i byrth Jerusalem, pan roddes ef ei hun yn aberth dros bechod. Ac yn 3. Yr un peth yw credu, mai efe yw Y BRENIN, i ba un y mae pob awdurdod wedi ei roddi, yn y nef ac ar y ddaear, a chredu ein bod yn rhwym i ufuddhau iddo ymha beth bynnag y mae ef yn ei orchymyn.—(Ioan vi. 68. Gal. iii. 13. Eph. i. 7. Heb. ix. 26. a x. 10, 11, 12. a xiii. 12. Mat. xviii. 18, 19, 20. Luc vi. 46.)

Ond os ydym ni, yn y lle cyntaf, yn talu mwy o barch i ddysgeidiaeth, neu draddodiadau dynion, nag i'r hyn a draethir neu a ddysgir gan Iesu yn ei air, yr ym ni felly yn ei wrthod ef fel Y PROPHWYD. Neu, yn yr ail lle, os ydym yn edrych am faddeuant pechod, trwy

trwy unrhyw aberth arall heblaw yr eiddo ef; neu yn sylfaenu ein gobaith am iachawdwriaeth ar ein gweithredoedd, neu ein tymherau, neu ein teimladau, neu ar unrhyw beth o'n heiddo ni ein hunain, yr y'm ni wrth hynny hefyd yn ei wrthod ef fel YR OFFEIRIAD. Neu, yn y *trydydd lle*, os nad y'm yn foddlon ufuddhau iddo yn ei holl eirchion, neu yn cyfrif ein hunain yn rhwymedig i gadw pob peth a orchymynodd efe i'w ddisgyblion, y mae yn rhaid ein bod ni hefyd, wrth hynny, yn gwadu fod pob awdurdod yn y nef ac ar y ddaear wedi ei roddi iddo ef; neu, mewn geiriau eraill, yr ydym yn ei wrthod ef fel Y BRENIN.

Beth ynte, yn awr, yw CRIST'NOGRWYDD, fy mrodyr, ond *cydnabyddiaeth*, neu *gyfaddefiad*, mewn meddwl, gair, a gweithred, *mai IESU yw Y CRIST*. Oddi yma y ffrydia, i eneidiau pechaduriaid, y gwynfyd digymmar, a'r diddanwch anrhaethadwy hwnnw, a cilw'r ysgrythur yn, *Dangnesfedd Duw, yr bwn fydd uchlarw pob deall*. Pa fwyaf perffaith y byddo y cydnabyddiaeth, neu y cyfaddefiad hwn, helaethaf i gyd y bydd raid fod eu dedwyddwch hwy: ond y mae pob ymadawiad oddiwrth y cyfryw gyfaddefiad, neu gydnabyddiaeth, yn sicr i ddifa eu cyffur, a'u harwain i dir tywyllwch a chysgod angeu.*

“Yr hwn fydd yn tybied ei fod yn sefyll, edryched na fyrrhio—Ofnwn gau hynny, gan fod addewid wedi ei adael i ni, i fyned i mewn i'w orphwysfa ef, rhag bod neb o honoch yn debyg i fod yn ol—Byddwn ddyfal, gan hynny, i fyned i mewn i'r orphwysfa honno; fel na fyrrhio neb yn ol yr un siampl o anghrediniaeth. Yr hwn a barhao hyd y diwedd, efe fydd cadwedig.” (1 Cor. x. 12. Heb. iv. 1, 11. Mat. x. 22.)

Cafodd ein Harglwydd, trwy ei adgyfodiad oddiwrth y meirw, ei egluro yn Fab Duw mewn gallu: ac yn gyfattedbol i hyn y dywedai ef, yn ol iddo adgyfodi, “Rhoddwyd i mi bob awdurdod yn y nef ac ar y ddaear.”—Yma y mae i ni edrych am sylfaen y gwafanaeth a'r deddfau crist'nogol; ac oddi yma y mae yn tarddu ein rhwymau ni i ymarfer â rheolau ac ordinau'r efengyl. “*Ewch, GAN HYNNY*,” medd

* A similar view of the above subject may be seen in a very little piece, entitled, *THE OLD PATH*; written several years ago, and said to be the production of a minister of the church of England.

Brenin Seion, "a dysgwch yr holl genhedloedd, gan eu bedyddio hwy yn enw'r Tad, a'r Mab, a'r Ysbryd Glân; gan ddyfsgu iddynt gadw pob peth a'r a orchymynais i ehwi. Ac wele, yr ydwyf fi gyd â chwi bob amfer hyd ddiwedd y byd. Amen."

Ie, yr ydym ni yma yn cael ein rhwymo, nid yn unig i arfer rheolau, ac ordinhadau'r efengyl, ond hefyd, i'w harfer hwy *i'r un diben*, ac yn *yr un modd*, ag y darfu i'n Harglwydd ewyllysio; neu, mewn geiriau eraill, i'w harfer *yn ol y portreiad* a roddes ef i ni yn ei air: heb yr hyn, yn wir, ni's gallir yn gymmwys ddweud, ein bod ni oll yn eu harfer. A thyma wir fail a gwreiddyn ein gwrthwynebiad ni i daenelliad babanod: yr ydym ni yn hyderus, a diamheuol, yn barnu, fod y ddefod o daenelliad babanod yn ymadawriad hollol oddiwrth yr ordinhad efangylaidd o fedydd, o ran *y diben* o honi, ac o ran *y modd* o'i gweinyddiad; o ran *y ddefod* ei hun, ac o ran ei hiawn ddeiliaid; o blegid yr y'm ni, yn llwyr a dibryder, o'r meddwl, i fod *taenelliad babanod* yn *newid* yr ordinhad o fedydd *i ryw beth arall*; ac felly yn ei dirymmu mor hollol ag y darfu i'r hen Iuddewon erioed dirymmu gorchymmynion Duw trwy eu traddodiadau eu hunain.

Tu ag at egluro a chyfiawnhau ein barn ni yn y matter hwn, mi a brysuras yn awr i ymofyn a dangos, yn

1. Beth yw bedydd; neu pa ryw ddefod yw honno a amcanir yn y gorchymmyn efangylaidd i fedyddio. Ac yn

2. Pwy yw iawn ddeiliaid yr ordinhad; neu pa fath ddynion yw y rhai hynny y mae y Testament Newydd yn hysbysu fod bedydd yn perthyn iddynt.

3. Beth yw diben a defnydd yr ordinhad; neu pa ryw athrawiaeth neu fendithion y mae yn eu dal allan.

Yn gyntaf, ynte, o ran y ddefod, neu'r ordinhad efangylaidd o fedydd, yr y'm ni yn llwyr o'r meddwl mai *juddiant*, neu *drochiad* mewn dwfr ydyw, yn enw'r Tad, a'r Mab, a'r Ysbryd Glân.—Ein rhesymau ni am hyn ydynt fel y canlyn.

1. Y lleoedd yr oeddid yn bedyddio ar y cyntaf, peddent y *Iorddonen*, yr ason fwyaf yn yr holl wlad; ac *Ainon* yn agos i Salem, am fod *dyfroedd lawer* yno. Y mae hyn yn naturiol ac amlwg yn ein dyfsgu ni, mai *trochi* y bobl, ac *nid eu taenellu*, a wnai y bedyddwyr cyntaf;

cyntaf; onitte, ni buasai raid iddynt i ddewis aſon
fawr tu ag at gyflawni eu gorchwyl, neu beri i'r
bobl o bob parth i ymgychu i fannau lle yr oedd
dyfroedd lawer; canys buasai llonaid nifer fechan o'r
fath leſtri dwfr a grybwyllir yn hanes y briodas yng
Nghana Galilea, yn llwyr ddigonol un amſer i ateb
eu pwrpas. Lle o *ddyfroedd lawer* oedd *Ainon*, yn yr
un ystyr ag yr oedd y *Iorddonen* felly; canys y mae yr
unrhyw eiriau gwreiddiol yn cael eu cymhwyſo at
afonydd mawrion, ac yn Jer. li. 13. at yr aſon *Euphrates*: a chan fod yr amgylchiad yn cael ei nodi,
fel y rhewm am ddewis *Ainon*, neu yr hyn oedd yn
ei wneud yn lle cyfaddas i fedyddio, fe allir bod yn ſicr
mai *trochiad*, ac nid *taenelliad*, oedd y ddefod.

2. Yr ydym yn darllain am *Philip a'r Efnuch*,
(Act. viii. 38, 39.) iddynt fyned i wared eill dau i'r
dwfr, ac i Philip yno fedyddio yr Efnuch, ac iddynt
gwedi'n ddyfod i fynu o'r *dwfr*.—Y mae hyn yn gwbl
gyſſon â'n barn ni, mai *trochi* yr Efnuch a wnaeth
Philip; ond y mae holl ddull ac agwedd yr ymadrodd
yn *gwadu* yn oleu, mai ei *daenellu* a wnaeth ef. Ni's
gallſai fod yn boſſibl, dybygem ni, i'r efangylwr
arfer y fath ymadrodd, ped ſuafai ef yn amcanu
deſcriſio *taenelliad*; ac, o bryffur, ni ſuafai ddim yn
boſſibl i un dyn yn ei bwyll, chwaethach yr efangylwr,
ei arfer: canys tu ag at *daenellu*, ni ſuafai achos yn y
byd i Philip a'r Efnuch i fyned i'r *dwfr*, na gwlychu
gymmaint a gwadnau eu traed ar yr achos. Nid yw
wiw i ddweud yma, mai *myned* AT y *dwfr* a ſeddylir,
lle y dywedir iddynt hwy *fyned* i'r *dwfr*, canys yr
oedd yr efangylwr wedi crybwyll o'r blaen (adnod 36)
eu bod hwy eisoes wedi dyfod AT y *dwfr*. Y mae yn
ſicr, i fod hanes bedydd yr Efnuch yn amlwg yn
darlunio *trochiad*. Ni allai yr enwog CALVIN ddim
llai nag addef hyn, yn ei eſboniad ar adnod 38.—
“Gwelwn yma (ebe fe) y modd yr oedd yr *hynafiaid*
yn gweini bedydd; canys yr oeddent hwy yn *trochi* yr
holl gorph mewn *dwfr*.”

3. Y mae'r yſgrythur yn ein dyſgu, fod *bedydd* yn
arwyddo *claddiad* a *chyfodiad*; ynghyd â chydfforſiad
ac undeb y criſtion â'i Arglwydd, yn ei *gladdedigaeth*
a'i *adgyfodiad* ef. (Rhuf. vi. 4. Col. ii. 12. i Pedr
iii. 21.) Y mae *trochiad* yn naturiol ac amlwg yn
cyfateb i hyn; ond ni ddichon *taenelliad* gyfateb
iddo

iddo yn y mesur lleiaf: yn wir y mae mor belled oddiwrth y fath gyfattedbiad neu arwyddocad, ag yw y Dwyrain oddiwrth y Gorllewin. Nid yw, gan hynny, ddim yn bosibl i ni allu meddwl, mai *taenelliad* yw y ddefod ymha un y dywed yr ysgrythur, fod y cristion yn cael ei *gladdu* a'i *gyfodi* gyd â'i Arglwydd, neu yr hon a arddengys ei *achubiad* ef trwy *adgyfodiad Iesu Grist*. O'r tu arall, y mae yn ymddangos i ni yn beth llwyr resymol i feddwl, ac ac y mae hyd yn oed synwyr cyffredin yn ein rhwymo ni i gredu, mai nid dim amgen nâ *throchiad* yw y ddefod honno.

4. Geilw'r ysgrythur *ddioddefaint Crist yn fedydd*; mewn cyfattedbiad, yn ddieu, i'r hen ymadroddion prophwydol, "Dy holl donnanu a'th lifeiriant a aethant drosof fi.—Soddais yn nhom y dyfnder, lle nid oes sefyllfa: daethum i ddyfnder dyfroedd, a'r ffrwd a lifodd drosof.—Gwareder fi oddiwrth fy nghaseion, ac o'r dyfroedd dyfnion. Na lifed y ffrwd ddwfr drosof, ac na lyngced y dyfnder fi," &c. (Sal. xlii. 7. lxix. 2, 14, 15.) Pwy ddyn yn ei bwyll a all feddwl, mai mewn cyfeiriad at y ddefod o *daenellu* ychydig ddafnau o ddwfr ar y wyneb, y mae yr Ysbryd Glân yn galw dioddefaint Crist yn *fedydd*? Pa gydmariaeth, attolwg, a ddichon fod rhwng y fath ddefod a honno, a dirfawr ddiodeffiadau ein Harglwydd? Yn ddieu, ni ddichon fod y rhithiant lleiaf: mwy nag y sydd rhwng tywyllwch a goleuni. Ond y mae'r gydmariaeth rhwng ei ddiodeffiadau ef â *throchiad*, neu *suddiant*, yn naturiol ac amlwg; a chweddi cael ei *harfer* gan yr Ysbryd Glân ei hun yn yr adnodau uchod. Ac felly, ni a allwn fod yn hyderus, mai at y ddefod o *throchiad* neu *suddiant*, yr oedd yr Ysbryd Glân hefyd yn cyfeirio, wrth alw dioddefaint Crist yn *fedydd*: ac yn ganlynol, mai nid dim amgen nâ'r unrhyw ddefod o *throchiad* neu *suddiant*, yw yr hon a amcanir yn y gorchymmyn efangylaidd i *fedyddio*.

5. Y mae amgylchiad neu sefyllfa yr hen *Israeliad*, tra yr oeddent yng waelod y môr coch, a'r dyfroedd fel muriau mawrion o'u dau, a'r cwmmwl yn eu gorchuddio, yn cael ei alw yn *fedydd*, gan yr apostol Paul. (1 Cor. x. 2.) Nid rhyfedd fod yr hwn a alwai *fedydd* yn *gladdiad*, yn galw hefyd *gladdiad Israel* yn y cwmmwl a'r môr yn *fedydd*. Y mae yn amlwg oddi yma,

yma, mai *suddiant*, oedd y ddefod a gyfrifai Paul fod y gorchymmyn efangylaidd i fedyddio yn ei dal allan. — Orferedd dirmygus yw taeru, mai eu *taenellu* gafodd yr Israelliaid; neu, mai y ddefod o *daenelliad* oedd yng olwg yr *apostol* pan wnaeth ef y cymhwysiad uchod o'r gair *bedydd*: canys nid oes yn yr ysgrythur unrhyw son, na'r argoel lleiaf yn y byd, i bobl Israel gael eu *taenellu* wrth fyned trwy'r môr, neu i gymmiant ag un defnyn o ddwfr i ddisgyn arnynt yn y cysamfer, nac o'r *cwmmlwl tanbaid* a'u gorchuddiai, nac o'r môr, yr hwn oedd yn fur iddynt o'r tu deheu ac o'r tu allwy. Yr oedd yn rhaid fod *gweithrediad* y *gwynt*, a holltasai y môr, ac a'i cadwai ymaith fel mur o bob tu iddynt, yn effeithiol yn rhwystru i gymmiant a'r defnyn lleiaf o ddwfr i ddyfod oddi yno arnynt hwy. Os *nid eu taenellu*, gan hynny, a gawfant hwy yn y *cwmmlwl* ac yn y môr, ond megis eu *suddo*, neu eu *trochi* yn y dyfnder, fe ymddengys oddi yma hefyd, mai *suddiant*, ac *nid taenelliad*, yw y ddefod a amcanir yn y gorchymmyn efangylaidd i fedyddio. (Gwel Ecf. xiy.)

6. Pan daeth yr Ysbryd Glân ar ddydd y *Pentecost*, gyd â swm o'r nef megis gwynt nerthol yn rhuthro, ac a *lanwodd* yr holl dy lle'r oedd yr *apostolion* yn *eistedd*, fe gyfrif yr ysgrythur iddynt hwy, yn y cysamfer, gael eu *bedyddio* yn yr Ysbryd Glân. [A chan fod tafodau, neu fframau gwahanedig megis o *dân*, yn gymmysgedig â'r hyn oedd yn *llenwi'r ty*, y mae yno, dybygid, i'w weled gyflawniad o eiriau Ioan. fedyddiwr, Mat. iii. 11. "Efe a'ch bedyddia chiwi yn yr Ysbryd Glân a *thân**."] Ac a *lanwodd* yr holl dy, lle'r oeddent hwy'n eistedd, medd yr efangylwr: "Hyn (medd yr archelegob Tillotson) oedd y peth a alwai ein Harglwydd, bedyddio yr apostolion â'r Ysbryd Glân: yn gymmaint a'u bod hwy ag oedd yn eistedd yn y *ty* megis wedi eu *trochi* yn yr Ysbryd Glân; fel yr oeddent hwy a fedyddid â dwfr yn cael eu *soddi* a'u gorchuddio yn y dwfr: yr hyn yw *prïodol ddarluniad bedydd*." — Y mae'n amlwg mai mewn cyfeiriad at y ddefod o *drochiad*, neu *suddiant*, y geilw'r ysgrythur yr amgylchiad uchod yn *fedydd*. Ped fuasai yr ordinhad honno yn rhyw beth amgen na *throchiad* neu *soddiad*, fe allid hyderu na fuasai ein Harglwydd ddim yn rhoi yr enw

hwnnw i'r cyfryw amgylchiad. Nid gwiw gwrth-ddadleu yma, mai mewn cyfeiriad at *dywalltiad*, y sonir am *FEDYDD* yr *Ysbryd Glân*, am fod y *tywalltiad* o'i ddoniau anghyffredinol ef yn cael ei grybwyll; canys y mae *geiriau eraill*, yn gyftal â *thywalltiad*, yn cael eu harfer mewn cymhwysiad at y tyfranniad o'r doniau anghyffredinol. Mewn perthynas i'r *Ysbryd Glân* yn ei ddoniau anghyffredinol a gwyrthiol, yr y'm yn darllain, cyn dyrchafiad Crist, y caffai ei *anfon*, ac y byddai iddo *ddyfod* at y disgyblion, ac hefyd y *rbo-ddid* ef iddynt, Ioan xiv. 16, 17, 26. a xv. 26. a xvi. 7. A chwedl dyrchafiad ein Harglwydd, yr y'm hefyd yn darllain, iddynt ei *dderbyn*; iddo *syrbio*, a chael ei *dywallt* arnynt; ac iddynt hwy oll gael eu *llenwi* ag ef, Actau ii. 4, 33. a x. 44, 45. a xi. 17. Ond nid yw na *llenwi*, na *thywallt*, na *syrbio*, na *derbyn*, na neb eraill o'r geiriau a nodwyd, yn egluro ystyr y gair *bedydd*; nac yn dangos chwaith, fod unrhyw gydmariaeth rhwng y cyfranniad anghyffredinol o'r *Ysbryd Glân* a'r ordinhad honno.—Y gydmariaeth rhwng *bedydd* yr *Ysbryd* a *bedydd* dwfr, a ymddengys, fel y nodais, ynghyflwr neu sefyllfa'r apostolion, pan daeth fwn o'r nef, megis gwynt nerthol yn rhuthro, ac a *lanwodd* yr holl *dŷ lle* yr oeddent yn *eistedd*; yn gymmaint a'u bod hwy, bryd hynny, mewn ystyr, yn cael eu *soddi* a'u *gorchuddio* yno. Canys yr y'm yn gweled yn yr amgylchiad hwn, y bendithion ysbrydol, neu y rhoddion a rydd ein Harglwydd dyrchafedig i ddynion, megis afon liffeiriol, a lanwai bob congl, a phob cilfach, ac ymha un y mae ei ddisgyblion yn cael eu *trachi* a'u *golchi*, ac felly eu cymhwyso i'w wasanaethu ef.—O'r un fath, ond odid, oedd yr amgylchiad a grybwyllir yn pen. iv. 31. Ac y mae yn dra hyfbys oddiwrth y geiriau yn pen. xi. 15. mai o'r un fath hefyd oedd yr hyn a ddigwyddodd yn *ny* *Cornelius*—*Syrthiodd* yr *Ysbryd Glân* arnynt (eb efe) MEGIS AR-NOM NINNEU YN Y DECHREUAD.

7. Yn ol addefiad taenellwyr babanod eu hunain, ef a gyfrif yr ysgrythur *fedydd* yn *olchiad*. Dywedai Ananias wrth Paul, *Bedyddier di, a GOLCH* ymaith dy bechodau. (Act. xxii. 16.) Sonir hefyd am *OLCH-IAD* yr *adenedigaeth*, mewn cyfeiriad, dybygid, at yr unrhyw ordinhad. (Tit. iii. 5.) Ond os yw *bedydd* yn *OLCH-IAD*, ynghyfrif yr ysgrythur, y mae hynny yn brawf,

brawf, mai mid dim llai nâ throchiad ydyw; canys yr oedd y defodau golchiadol a grybwyllir yn y 'sgrythur, eu gyd yn cael eu cyflawni trwy drochiad. O ran taenelliad, nid yw yn un lle yn y Bibl yn cael ei gyfrif ymysg y golchiadau, ond y mae yn cael ei gyfrif yno yn orchwyl llwyr wahanol oddiwrth olchiad. (Gwel Num. xix. 19.) Y mae rhai, yn wir, yn haeru yn gefnog iawn, fod taenelliad yn cael ei ôfod ymysg y golchiadau gan Paul, yn Heb. ix. 13. lle y mae ef yn son am daenelliad y gwaed a'r lludw. Ond y mae enwi hyn yn ddigonol i wrthbrofi'r haerïad; o blegid y mae fynwyr cyffredin yn dysgu pob dyn rhesyfymol, ar unwaith, *Nad yw bosibl i un peth gael ei olchi, trwy daenellu GWAED a LLUDW arno.* Ac y mae'n amlwg na feddylïodd yr apostol ddim am y fath beth; canys pan y mae yn son am gymhwysiad y gwaed a'r lludw, y mae ef yn arfer, am hynny, air llwyr wahanol oddiwrth yr hwn a arserasai o'r blaen, (adn. 10.) wrth son am y golchiadau Iuddewig.—Y mae'n drueni, na bai y Cymreigwyr a haerant i'r gwrthwyneb, yn dal rhyw 'chydig o sylw ar ystyr cyffredin iaith eu gwlad: o blegid y mae y *iaith honno*, yn gystal a *iaith y 'sgrythur*, yn eu croesi hwy, ac yn datgan, yn groch ac yn groyw, wrthuni eu barn hwy ar y pen hwn. Braid y gallir meddwl i fod cymmaint ag un *bwfaw* neu *olchyddes*, yn yr holl wlad honno, na's gwyr o'r goreu, fod GOLCHI ei dillad, neu ei lleinau, yn beth llwyr wahanol oddiwrth eu TAENELLU hwy. Gwyr yr *bwfmyr* hefyd, a'r holl *fugeiliaid*, o Fôn i Fynyw, ac o Gaerdydd i Gaergybi, mai nid TAENELLU eu da a'u defaid a feddylir, pan y sonir am eu GOLCHI hwynt.—Yn awr, ynte, os gwir yw fod golchiad yn cael ei arwyddo yn yr ôrdinhad o *fedydd*, y mae'n amlwg, nad yw bosibl ei gweinyddu trwy daenelliad, gan nad yw na iaith Duw, na iaith dynion, yn cyfrif hynny yn olchiad. Hefyd, os cyfrif y 'sgrythur fedydd yn olchiad, y mae yn eglur, mai golchiad *bolol*, ac nid *rhannol*, neu olchiad yr *bol gorph*, ac nid rhyw rad o hono, megis y *wyneb*, yn unig a feddylir. Pan appwyntïodd ein Harglwydd olchiad *rhannol* neu *barthol*, (Ioan xiii.) fel defod a fynnai i'w ddifgyblion ei harferyd, yn ol ei siampl ef, y mae yn crybwyll yn amlwg ar ba ran yr oeddent i'w chyflawni: (nid rhaid ond golchi y *tradd*, eb efe, adnod 10.) Pe darfuasai iddo

iddo ef, gan hynny, amcanu y *wyneb* neu'r *pen*, fel y rhan o'r corph ag oedd i gael ei *fedyddio*, buasai, yn ddieu, yn dweud felly yn eglur, fel y gwnaethai mewn perthynas i'r ddefod arall. Ond gan na's gwnaeth ein Harglwydd ddim crybwylliad i fod bedydd yn perthyn i un ran o'r corph mwy na'i gilydd, ac nad yw hanes gweinyddiad yr ordinhad yn cyanwys yr awgrim lleiaf am y fath beth, y mae'r canlyniad yn oleu ac anocheladwy—"Mai *golchiad* *bolol*, neu *olchiad* yr *holl gorph*, a *feddylir*, pan y mae'r ysgrythur yn cyfrif bedydd yn ddefod *olchiadol*." Fel y mae yr ordinhad, gan hynny, i'w gweinyddu ar yr *holl gorph*, y mae hefyd yn ddiamheuol, ei bod i'w gweinyddu ar *unwaith*. Yn ganlynol, os yw yr *holl gorph* i gael ei *olchi*, a hynny ar *unwaith*, yng weinyddiad *bedydd*, y mae yn rhaid mai nid dim llai na *throchiad* yw y ddefod honno; o blegid nid yw bosibl *golchi* yr *holl gorph* ar *unwaith*, mewn un modd yn y byd, oddieithr trwy *drochiad*.

8. Y mae yr enw hynod hwnnw, a roddir i *fedydd*, yn Ioan iii. 5. sef, *genedigaeth o ddwfr*, yn cyfeirio yn naturiol ac amlwg at y ddefod o *drochiad*; yn enwedig y rhan honno o'r ddefod, lle y mae yr hwn a drocher yn cael ei dynnu allan o'r *dwfr*. Gan mai bedydd yw y cam cyntaf yn y gwasanaeth efangylaidd, y mae yn arwyddo dechreuad y fuchedd grist'nogol, neu *wisgo* Iesu Grist; ac fel y mae y rhai a *fedyddir* yn cael eu cymmeryd allan o'r *dwfr*, fe arwydda hynny eu *genedigaeth newydd* hwy.—Y mae yr ordinhad, yn yr olwg hon o honi, yn dal allan athrawiaeth y ddynoliaeth newydd, neu adgenhedliad, ac yn cyfateb i *olchiad* yr *adenedigaeth*, a'r adgyfodiad i newydd-deb buchedd. Pe *taenelliad* buasai'r ddefod o *fedydd*, ni all'fid dim, gyd ag unrhyw gymhwysder ymadrodd, ei galw nac yn *enedigaeth*, nac yn *adgyfodiad*.—Mai at *fedydd* yr oedd ein Harglwydd yn cyfeirio yn yr adnod uchod, sydd eglur yn y cyfatebiad amlwg a ymddengys rhwng y testun hwnnw a thestunau eraill o'r un dull, lle y cyfylltir yr ordinhad â *chadwedigaeth*, *achubiad*, a *maddeuant pechod*: megis Marc xvi. 16. a Pedr iii. 21. Act. ii. 38. a xxii. 16. Gan fod y *bedyddiedig*, ynte, yn cael eu cyfrif yn y Ysgrythur, megis rhai a gawsent eu geni o *ddwfr*, mae yn naturiol i feddwl mai *throchiad* yw y ddefod honno.

9. Mai nid dim llai nâ *throchiad* yw y ddefod dan ein hystyriaeth, a ymddengys ymhellach oddiwrth ystyr naturiol a diamheuol y gair gwreiddiol *BAPTIZO*. Fe arwydda y gair hwnnw *drochi*, mor uniawn-gyrch ac mor gyflawn, ag y gwna y gair Lladin *Immergo*, neu'r geiriau Saefonaeg *to dip*, or *immerse*, neu'r geiriau Cymraeg *soddi*, a *suddo*.—Os arferir y gair Groeg hwn, weithiau, mewn ystyr ammhriodol neu droellog, fe allir dweud yr un peth am gyffelyb eiriau ymhob iaith arall, ac hyd yn oed am y geiriau *dip*, a *throchi*, fel y dangosais eisoes yn fy llyfr cyntaf, dalen 64.—Ond nid yn ei ystyr ammhriodol, a throellog, eithr yn ei ystyr naturiol; croyw, a diledryw, y mae'r gair *baptizo* yn wastadol yn cael ei arfer mewn perthynas i'r ddefod neu'r ordinhad sydd yn awr dan ein hystyriaeth; am hynny, nid yw ond y geecrod fwyaf didoraeth, i gynnyg gwrthddadleu yma, oddiwrth nebrhyw amgylchiadau perthynol i'r arferiad ammhriodol, cyffelybiaethol, neu droellog, o'r gair hwn.—Mai *trochi* neu *suddo* yw naturiol a phrif ystyr y gair *baptizo*, a ymddengys, yn

(1.) Oddiwrth *dyfidiolaeth* yr *ATHRAWON* AT BEIRNIADON mwyaf deallus a chyfrifol.—“BEDYDDIO, yn y GROEG (ebe LUTHER) yw *trochi*, a BEDYDD yw *TROCHIAID*.” Ac, eb efe, ychydig yn y blaen, “Mi a fynnw i'r rhai fydd i'r *bedyddio*, i gael eu *trochi* yn gyfan-gwbl mewn dwfr, fel y mae'r gair yn arwyddo.” (See DU VEIL on Acts viii, 38.) “Y mae'r gair *bedyddio*, (*baptizo*) medd CALVIN, yn arwyddo *trochi*; ac y mae'n fier i fod y ddefod o *drochiad* yn cael ei harfer gan y *brif eglwys*.” (Instit. b. iv. c. xv. § 19.) “Gorchymynodd Crist (medd BEZA) i ni gael ein *bedyddio*, yt hyn yn fier fydd yn arwyddo *trochiad*.” (Quoted by Booth, Pædob. p. 17.) “*Baptizein* (medd SPANHEMIUS) a arferir yn gyffredin am *suddiant*, neu *drochiad cyfan-gwbl*.” (Booth's Pæd. as bef. p. 18.) “Y weithred o *fedyddio* (medd VITRINGA) yw *trochiad* y crediniol mewn dwfr.—Fe ddengys hyn ystyr y gair yn ei rym. Yn y modd hyn hefyd yr yddech [yr ordinhad] yn cael ei chyflawni gan Crist a'i apostolion.” (In Booth, as before, p. 18.) “Hyn yma, (medd CASAUBON) oedd y ddefod o *fedyddio*, fel *trochi* dynion mewn dwfr; yr hyn y mae'r gair *baptizein* yn daligonol yn ei amlygu.”

(*Booth*, page 18, as before.) “Bedydd [*baptizma*] medd ZANCHIUS, sydd air o’r Groeg, ac a arwydda ddau beth; yn gyntaf, ac yn briodol, TROCHIAID mewn dwfr: canys priodol ystyr BAPTIZO, yw *trochi*, *soddi dan*, *gorchuddio mewn dwfr*.” (*Booth*, as bef. 18.) “Ni’s gallir gwadu (medd WITSIUS) mai croyw ystyr y gair *baptizein* yw *soddi neu drochi*.” (*Æcon. Cov. b. iv. c. xvi.*)

(2.) Oddiwrth *dystiolaeth* y GEIRIADURON mwyaf enwog a phrofedig.—“BAPTIZO, *trochi*, *soddi*, *gorchuddio mewn dwfr*,” medd HEDERICUS. (*Lex. Man. Græc. Lond. 1727.*) —“BAPTIZO, *trochi*,” medd SCHREVELIUS. (*Lex. Man. Græc. Amstel. 1685.*) “BAPTIZO, *trochi*, *suddo*, neu *soddi mewn dwfr*,” medd PARKHURST. (*Gr. Engl. Lex.*) “BAPTIZO, *trochi*,” ebe DAWSON. (*Lex. Nov. Test.*) “BAPTIZO, *trochi*, *gorchuddio*,” medd T. C. (*Gr. Engl. Lexicon, Lond. 1658.*) I’r un pwrpas y tyftia fy nghyfaill dysgedig a pharchedig DR. WILLIAMS, gweinidog eglwys y *Presbyteriaid*, yn *Sydenham*, yng wlad CAINT, yn ei FYNEGAI’R cywraîn i’r *Testament Groeg*, dan y gair BAPTIZO; canys y mae ef yn ei gyfrif o’r un ystyr a’r gair *Hebraeg* TABAL, *trochi*.—[BAPTIZO] “*Bedyddio, trochi mewn dwfr, neu soddi yn y dwfr*,” medd WILSON. (*Christian Dict. edit. 1661.*) “BAPTIZO, a arwydda *soddi yn unig*; nid *golchi*, oddieithr trwy ganlyniad,” medd ALSTEDIUS. (*Lexicon Theologicum.*) “BAPTIZO, *soddi, golchi*,” medd PASOR. (*Lex. Gr. Lips. 1735.*) “BAPTIZO, *soddi, trochi*,” medd TROMMIUS. (*Concordant. Græcæ.*)

(3.) Oddiwrth ymddygiad y cyfieithwyr UCH-ALMANAIDD, (*German.*)—“*Baptisma* (bedydd) medd LUTHER, sydd air o’r Groeg. Gallir ei gyfieithu yn *drochiad*; (megis) pan fyddom yn *soddi unrhŷw beth mewn dwfr*, tu ag at ei *orchuddio yn gyfangwbl â dwfr*. Ac er fod dynion yn gyffredin wedi gadael heibio yn hollol yr arfer hon, (canys nid y’nt yn *trochi* plant, eithr yn unig *taenellu ychydig ddwfr arnynt*) er hynny hwy a ddylent eu *soddi yn hollol*, ac yn y man eu tynnu hwy allan drachefn. O blegid fe ymddengys fod tadogaeth y gair yn gofyn gwneud felly.” Y mae’r UCH-ELLMYN (*Germans*) yn galw *bedydd*, TAUFF, oddiwrth *ddyfnder*, yr hyn a elwir yn eu iaith hwy TIEFF; megis pe bai’n gofyn i’r neb a fedyddier gael

eu *dyfn-foddi* : ac, yn wir, os deliwch iawn sylw at *arwyddocad bedydd*, chwi a gewch welod fod y cyfryw weithred yn ofynol. (Luther. Opera, Tom. I. fol. 71. Wittenburgh. *Quoted by Du Veil, as before.*)

(4.) Oddiwrth ymddygiad cyfieithwyr yr ysgrythur i'r iaith Is-ALMANEG, (*Dutch.*) Trodd y dysgedigion hynny y gair BAPTIZO, a'r geiriau Groeg eraill a berthynant i'r ordinhad hon, i'r fath eiriau eglur yn eu mam-iaith hwy, a DOOPEN, DOOP, DOOPER, &c. y rhai ydynt yn cyfatteb i'r geiriau Cymraeg, TROCHI, TROCHIAD, TROCHWR, a'r cyffelyb.—Y mae yn ddiamheuol, i fod y dynion hyn yn wyr cyfarwydd yn y iaith Roeg; ac am hynny, nid yw ddim oll yn debygol iddynt hwy gamsynied gwir feddwl neu ystyr y geiriau a nodwyd.—Y mae hefyd yn hysbys eu bod hwy eu hunain yn arfer *taenelliad*; ac mai *taenelliad* hefyd ydoedd arferiad cyffredin eu gwlad, a'r hyn yr oedd y llywodraeth yno, yn gyftal ag yn y gwledydd cymydogoethol, yn ei goleddu: yn ganlynol, ni's gall'fai ei fod yn unrhyw *elw* iddynt hwy, i wneud eu cyfieithad yn *ffafriol i drochiad*.—Gan fod eu cyfieithad hwy, ynte, yn y rhannau hynny o'r ysgrythur ag sydd yn berthynol i *fedydd*, yn wrthwyneb i'w harferiad hwy eu hunain, ac i ffordd gyffredin eu gwlad, ac hefyd i'r hyn a goleddid gan y llywodraeth dan ba un yr oeddent yn byw; gallid bod yn hyderus, mai tyftiolaeth ac awdurdod eu cydwybodau a barodd iddynt hwy roddi i'w gwlad a'u cenedl y cyfryw gyfieithad. Yn ganlynol, ni a allwn fod yn hyderus hefyd, mai *trochi*, neu *foddi*, yw gwir ystyr y gair gwreiddiol BAPTIZO. (*See the DUTCH TESTAMENT, with SEWELL's Dutch-Engl. Dict. under the above words.*)

(5.) Prawf arall a allwn gynnwys dros DROCHI, fel prif, croyw, neu briodol ystyr y gair BAPTIZO, yw arwyddocad amlwg a dilys y gair *bedsuddi*, neu *bedsuddo*, yr hwn oedd yn cyfatteb iddo yn yr *ben Frythoneg*. BEDZHIDHIAN (*Bedfuddian*) y gelwid *bedydd* gan *Frytaniaid* CERNYW; ac y mae'r gair hwnnw mor debycced i'r gair Cymraeg, SUDDIANT, nad yw mewn un modd yn bosibl i ni gamsynied ei ystyr. A chan nad oes le lai na meddwl i'r gair hwn gael ei dderbyn oddiwrth griff'nogion cyntaf yr ynys hon, fe allir ei gymmeryd fel prawf digonol, *ymbarodd* y cawsent hwy eu dysgu i *weinyddu bedydd*. Y

mae haneswyr yn gyffredin yn cytuno, i'r esengyl gael ei chyhoeddi ym Mrydain yn yr *oes apostolaidd*; naill ai gan rai o'r *apostolion*, neu, ynte, gan rai o'u *cyd-lasurwyr*. Yn awr, os darfu iddynt hwy (fel y mae yn llwyr debygol) ddysgu ein hynafiaid i alw BAPTIZO yn *fedfuddi*, neu *fedfuddo*, y mae yn rhaid i fod yn canlyn, mai *trochi*, neu *saddi*, yw priodol a chroyw ystyr y gair hwnnw, yn ol barn yr *apostolion*, a'r rhai oedd yn *cyd-lasurio* â hwynt:—Ie, ac yn ol barn yr YSBRYD GLAN ei bun, yr hwn oedd yn eu harwain ac yn eu dysgu hwy.—Ei a ddengys y gair CERNYWEG, *bedfuddian*, beth yw gwir dadogaeth y gair LLYDAWEG, *badidbiant*; yr hyn, yn ddieu, nid yw ddim amgen nâ *badfuddiant*. Ymddengys hefyd oddi yma, nad yw tadogaeth y gair Cymraeg BEDYDDIO ddim arall ond *bedfuddo*.—Wrth gydmaru'r gair *Llydaweg* â'r un *Cernyweg*, fe geir lle i feddwl, mai *bedfuddiant*, neu *badfuddiant* oedd y gair am *fedydd*, ar y cyntaf, ym Mrydain. Mewn amser ca'dd y gair ei dalfyrro, fel llaweroedd o eiriau eraill ym mhob iaith.—Gadawodd gwyr CERNYW ymaith y llythyren *plaf*, T; a gwyr LLYDAW y llythyren S; a'r CYMRY y llythrennau S, I, A, N, T.—Yn awr oddiwrth yr ystyriaeth, mai y *prif atbrauwon crist'nogaidd*, y rhai a wyddent yn anffaeledig feddwl *Crist*, oedd y rhai a ddysgafent ein hynafiaid i arfer y geiriau uchod, gallir dadleu yn rhwymol a hyderus, nad yw iawn, croyw, neu briodol ystyr y gair Groeg BAPTIZO, ddim llai nâ *fuddo* neu *drochi*.*

(6.) Prawf arall a allem ei ddwyn yw ystyr amlwg a dilys y gair Hebraeg TABAL, i'r hwn y mae y gair Groeg

* See LHWYD'S Arch. Brit. Comp. Vocab. under the word BAPTISMA.—As the above argument is new, and what I could wish to subject as much as possible to critical investigation, I beg leave here to subjoin the substance of it in ENGLISH.—“The ETYMOLOGY of BEDYDD, the WELSH word for BAPTISM, is not to be found in any DICTIONARY of that language. Not one of the compilers of those books appears to have been acquainted with the etymology of that word: nor do I believe there is any way to make it out but by a reference to the other dialects of the ancient BRITISH, the CORNISH, and the ARMORICAN. By such a reference, and a careful comparison of the words for BAPTISM in all the three dialects, we may, I think, come fairly and safely, at the root and express signification of the above Welsh word.—Upon this ground then, I will venture to assert, that the word in

Groeg BAPTIZO yn cyfateb ynghyfieithad y *Bibl* i'r *Groeg* gan y LXX. neu y *deg cyfieithydd a thrugain*. Yr un gair hefyd a arferir am y weithred o *fedyddia*; mewn ysgrifennadau Hebraeg yn ol dyfodiad Crist. Os yw y gair hwn weithiau yn cael ei arfer mewn ystyr ammhriodol, neu droellog, felly hefyd y mae y geiriau *to dip*, *immerse*, *soddi*, *baptizo*, &c. (ac hyd yn oed BAPTO, yn Dan. v. 21.) ond nid yw hyppy ddim yn profi mai nid *trochi* yw eu prif, neu eu cryw a'u priodol arwyddocâd hwy. Y mae pob Geiriadur *Hebraeg*, a welais i, yn dweud, mai *trochi* neu *soddi*, yw ystyr y gair TABAL; a chan ei fod yn cael ei arfer

in question is derived from SUDDIANT, a British word which is well known to mean DIPPING or IMMERSION; and the verb of which is SODDI, or SUDDO.—BEDZHIDHIAN (BEDSUDDIAN) is the word for BAPTISM in the CORNU-BRITISH dialect, the affinity of which, with the Welsh word SUDDIANT, must be obvious to every one. This Cornu-British word, BEDSUDDIAN, points out the origin of the ARMORICAN word for BAPTISM, EADIDHIAN (BADUDDIAN) which is doubtless no other than BADSUDDIAN, a little matter contracted, and whose correspondence or synonymy, with the Welsh word SUDDIANT, is still equally clear and certain with that of the aforementioned CORNU-BRITISH word. By a comparison of these ARMORICAN and CORNU-BRITISH words, we are led unavoidably to conclude, that BEDSUDDIAN, or BADSUDDIAN, must have been the original word for baptism in the British language, and that, from which the present Welsh word BEDYDD sprung.—In time this same ancient British word (BEDSUDDIAN or BADSUDDIAN) like many others in all languages, underwent a considerable change, by abridgment or contraction. The Cornish Britons omitted the letter T; the Armoricans, the letter S; and the Cambro-Britons, the letters S, I, A, N, T. In this very way the Welsh word BEDYDD or EADUDD, appears to have been formed. It was originally BEDSUDDIAN or EADSUDDIAN; and whatever may be said as to the precise meaning of the prefix, the word itself, most unquestionably, signified IMMERSION, for the meaning of the word SUDDIANT has always amounted to that as fully as any word in any language could possibly do.—Having thus proved that the ancient British word for BAPTISM meant IMMERSION, it is very natural to enquire, in the next place, who taught our ancestors to express this ordinance by a word of that import? If christianity, as is generally allowed, was received in this island at a very early period, either from the apostles themselves or some of their fellow-labourers, it will follow, that they were the very men who directed the ancient Britons to use such a word for baptism, and of course, that those inspired persons themselves were ALL DIPPERS, and understood, by the Greek word BAPTIZO, nothing less than to DIP, IMMERSE, or PLUNGE.

gan yr Hebreaid, yn, a chwedi'r oes apostolaidd, am weinyddiad bedydd, y mae hynny yn brawf, mai trochiad oedd y ddefod honno bryd hynny; yn gyftal ag mai trochi hefyd, yn y cyfamer, oedd cynnefin a sefydlog arwyddocâd y gair *baptizo*. (See GILL on Mat. iii. and GROTIUS on chap. xiv. 2.)

(7.) Prawf chwanegol ac anwrthwynebol, mai trochi neu suddo, yw prif, a naturiol, a chroyw ystyr y gair *baptizo*, yw "arferiad sefydlog a chyffredin y crist'nogion Groegiaidd, yng ngweinyddiad bedydd, ymhob oes, oddiar amser planniad crist'nogrwydd hyd heddyw."—Pwy, attolwg, fydd mor debygol i fod yn gwybod iawn ystyr geiriau Groeg, a'r Groegiaidd eu hunain? A phwy fydd mor debygol i wybod beth yw prif a diledryw arwyddocâd y gair *baptizo*, a'r crist'nogion Groegiaidd, i dafod-iaith pa rai y mae y gair hwnnw yn perthyn? Os gofynir barn eglwys Groeg yn y matter, fe geir ateb, "Nad yw'r gair hwnnw ddim yn arwyddo taenellu;" canys ni feddyl-iodd yr eglwys honno erioed y gallid gweini yr ordinhad hon trwy daenelliad.—Os gofynir, ymhellach, i bobl eglwys Groeg, gan mai nid taenelliad yw ystyr y gair *baptizo*, beth ynte, meddent hwy, yw ystyr y gair hynod hwanw? I hyn hefyd hwy a atebant yn hyderus, yn groyw, ac o un fryd, "Mai nid dim llai nâ suddo neu drochi, yw prif a phriodol ystyr y gair:" canys y maent hwy yn gyflon, o genhedlaeth i genhedlaeth, yn gweini yr ordinhad trwy drochiad.—Y mae hyn, ynte, meddaf, yn brawf pendant, ac yn dystiolaeth benderfynol a pherffaith, nad yw yr ordinhad efangylaidd o fedydd, ddim llai nâ throchiad neu suddiant.—Peth hynod, dros ben yn fy ngolwg i, yw dafod i eglwys Groeg, o oes i oes, i arfer trochiad, heb unwaith gynnw ei ddiarddelu, er cymmaint a ddarfu iddynt ddirywio oddiwrth brif grist'nogrwydd mewn aneirif bethau eraill. Yr oedd ystyr y gair *baptizo*, mae'n debyg, mor amlwg a noeth ymysg y Groegiaidd, na feiddid dim newid yr arferiad yno rhag cywilydd. Y mae yn ddigrif dros ben, i glywed Mr. B. Evans yn siarad ar y pen hwn, fel ped f'ai ef yn deall Groeg yn llawer gwell nâ'r Groegiaidd eu hunain. Ond ni thâl ddim dadleu â'r gwr hwnnw: pe buafai ef yn medru cywilyddio, y mae yn ddiammeu gennyf y gwnaethai ef hynny ymhell cyn hyn.

Yn awr, frodyr, gan mai *trochi*, neu *fedsuddo*, yw prif, a naturiol, a chroyw ystyr y gair gwreiddiol *BAPTIZO*, (fel y profwyd eisoes yn hollol yn y dalennau blaenorol) y mae'n sicr y dylai gweinyddiad yr ordinhad gyfatteb i hynny; a bod pob ymadawiad oddiwrth y fath weinyddiad yn bechadurus. Dylai cospedigaeth *Nadab ac Abihu*, *Uzzab* ac eraill, ein dysgu ni i fod yn wagelog dros ben wrth ymdrin â gosodiadau Duw. Bryd bynnag yr ymadawom â'r portreiad dwyfol mewn unrhyw bwnge, yr ydym hefyd yn ymddael â dedwydd lwybr diniweidrwydd a diogelwch.

Y mae y dadleuwyr dros daenelliad babanod yn ymgynnyg at ddifrywio *undeb* yr ordinhad o fedydd, trwy daeru y gallir ei gweini mewn amryw ffyrdd, fef, trwy *drochi*, *taenellu*, a *thywallt*; ac y maent hefyd yn ceisio dwyn y tri arferiad i ryw fath o undeb, wrth alw pob un o honynt yn *fedydd*; er eu bod yn llwyr wahanol yn eu natur, a bod *Duw ei bun* yn ei air, yn amlwg yn eu gwahaniaethu. Y prawf i fod Duw yn wir yn eu gwahaniaethu a allir ei weled yn Lef. iv. 6, 7. "A *throched* (*BAPSEI*) yr offeiriad ei fys yn y gwaed, a *thaenelled* (*PROSRANEI*) o'r gwaed ger bron yr Arglwydd feithwaith—a *thywallted* (*EXCHEI*) holl waed arall y bustach wrth droed allor y poeth-offrwm." Ped fuasai'r offeiriad yn esponio'r gair bedyddio neu drochi, yno, yn yr un modd penrydd, direfwm, ag y gwna taenellwyr babanod i'r gair bedydd yn y Testament Newydd, ac yn *taenellu* yn lle *trochi* (neu *fedyddio*) ei fys, buasai wrth hynny yn trofoddu y gorchymmyn dwyfol, yn llygru yr ordinhad gysgodol honno, ac yn haeddu cospedigaeth Duw fel gwrthryfelwr yn ei erbyn.—Ond, yn ddieu, ni fuasai un gronyn mwy o afrefymoldeb, neu anghymmwyfder, yn ei waith ef yn gwneud felly, nag sydd yn esponiad ac arferiad amddiffynwyr taenelliad babanod mewn perthynas i'r pwngc hwn.

Gan obeithio, frodyr, fy mod erbyn hyn wedi dangos fy meddwl yn ddigonol mewn ffordd o attebiad i'r cwestiwn *cyntaf* (beth yw y ddesod a elwir bedydd yn y Testament Newydd) mi a brysuraf bellach i ymofyn a dangos,

Yn yr AIL le, Pwy yw iawn ddeiliaid yr ordinhad; neu, pa fath ddynion yw y rhai hynny y mae y Testament Newydd yn hybysu fod bedydd yn perthyn iddynt?

1. Nid yw yr ordinhad hon yn perthyn i neb, lle nid yw yr efengyl yn llewyrchu, neu yn cael ei phregethu: canys y mae'n amlwg ei bod wedi ei hamcanu i ganlyn, ac nid i ragflaenu, pregethiad yr efengyl.—Ewch a dysgwch yr holl genhedloedd gan eu bedyddio; pregethwch yr efengyl i bob creadur, a'r neb a gredo ac a fedyddier—yw llais eglur y Commisiwn Dwyfol. Ond ni chydwedda hyn ddim â bedydd babanod.

2. Y mae'n amlwg ymhellach, nad yw yr ordinhad hon yn perthyn i neb, yn y mannau o'r byd lle y bo'r efengyl yn llewyrchu, oddieithr y cyfryw a f'ont yn abl, o ran synwyr ac oedran, i wrando y pregethiad. Gorchwyliath gwybodaeth bersonol, a gorchwyliath gwriddrwydd, neu lawn oedran, mewn cyferbyniad i fabanod, yw yr efengyl. Ac oddiwrth natur yr orchwyliath, y mae'n eglur na's dichon babanod gael eu cynnwys ymysg deiliaid ei hordinhadau.—Megis na's gallir meddwl ddarfod i'r apostolion erioed gynnyg pregethu'r efengyl i neb nad oeddent o ran oed a synwyr yn abl eu gwrando hwy, felly hefyd ni's gallir meddwl iddynt hwy chwaith gynnyg bedyddio neb nad oeddent yn cyfateb i'r unrhyw ddesgrifiad: o blegid nid oedd y rhewm a'u hattaliai rhag gwneud y naill orchwyl, ddim yn llai ei rym i'w hattal hwy hefyd rhag gwneuthur-y llall.

3. Nid yw yr ordinhad hon chwaith yn perthyn i neb o'r rhai hynny fydd yn abl, neu mewn oedran, i wrando pregethiad yr efengyl, hyd onid ymddangoso eu bod yn credu, neu yn gwneud derbyniad calonnog o'r unrhyw efengyl.—Y neb a gredo ac a fedyddier—Edifarhewch a bedyddier pob un o honoch—Os wyt ti yn credu â'th holl galon fe allir [dy fedyddio] yw iaith gysson y Testament Newydd ynghylch y matter hwn. Yr oedd hyd yn oed gweinidogaeth Ioan yn sylfaenu bedydd ar gyfres o bechod, neu broffes bersonol o edifeirwch, ac o chwennychiad, yn ol ei gyfarwyddyd ef, i ffoi rhag y llid a fydd. Ac yr oedd y bedyddiwr yn gosyn ffrwythau addas i edifeirwch oddiwrth bawb a ddeuent i'w fedydd ef, hyd yn oed y rhai mwyaf bucheddol a desofynol o honynt. Ond nid ynganodd ef air am hawl eu babanod i'r ordinhad.

4. Ni's dichon yr ordinhad hon, ynte, fod yn perthyn i fabanod; o herwydd nad oes unrhyw argoel i gymmaint ag un baban gael erioed ei fedyddio, na
than

than weinidogaeth Ioan, na'r eiddo'r apostolion chwaith: ac o herwydd nad yw babanod yn abl na chredu na gwrando y cyhoeddiad efangylaidd, neu broffesu edifeirwch tu ag at Dduw, a ffydd tu ag at ein Harglwydd Iesu Grist; heb yr hyn ni's gall fod gan neb hawl i ordinhadau'r efengyl, neu i gael eu cyfrif yn grist'nogion.—Yr oedd aelodau'r prif eglwys yn cael eu hystyried fel yn meddu cyffelyb werthfawr ffydd â'r apostolion. (2 Pedri i. 1.) Ac yr oedd cynnifer a fedyddiwyd yng Nghrist yn *gwifgo Crist*; yr hyn, yn sicr, fydd yn arwyddo, eu bod oll yn *proffesu ffydd Crist*. (Gal. iii. 27.) Ond ni's gallir dweud am *fabanod*, eu bod hwy, nac yn *gyfrannogion o'r ffydd apostolaidd*, nac ychwaith, eu bod yn *gwifgo Crist*.

5. Ymddengys yn oleu, oddiwrth *nattur ac agwedd* crist'nogrwydd, na's gall fod neb yn gymmwys ddeiliaid ordinhadau'r efengyl, cyn bod yn ddeiliaid y *weinidogaeth*, neu'r *pregethiad*; neu, cyn yr ymddangoso eu bod yn credu, neu'n cymmeradwyo y cyhoeddiad dwyfol; neu, mewn ymadrodd arall, *cyn y gwneuler hwy yn ddisgyblion*. A hyn y cyttuna y darluniad yfgrythurol o'r drefn apostolaidd, *gwneuthur disgyblion*, ac yna eu *bedyddio*. (Ioan iv. 1.) — Diben eglur gweinidogaeth yr efengyl, yw perswadio dynion i gredu gwirionedd a dirfawr bwys a budd y dyfodiolaeth efangylaidd, ac felly eu tywys hwy i edifeirwch, a'u troi o dywyllwch i oleuni, ac o feddiant satan at Dduw, neu mewn geiriau eraill *eu disgyblu hwy*. Pan ymddangoso fod y weinidogaeth wedi cael yr effaith hon ar ddynion, bryd hynny, ac nid yn gynt, y maent yn dyfod i feddu hawl i fedydd, a'r lleill o ordinhadau'r efengyl: ac ni's gall fod gan neb, na bychain na mawrion, hawl i'r ordinhadau hynny, oddieithr i fod ynddynt arwyddion ddarfod i'r weinidogaeth gael y cyfryw effaith arnynt. Ond gan na ddichon y weinidogaeth gael unrhyw effaith o'r fath ar *fabanod*, ni's dichon chwaith fod ganddynt hwy unrhyw hawl i ordinhadau'r efengyl. — Y mae holl iawn ddeiliaid bedydd yn *ymatseb cydwybod dda tu ag at Dduw* yn yr ordinhad honno: ond y mae yn hysbys na's gallir dweud felly am *faban* newydd eni. Nid oes, yn ddieu, yn ei weithredoedd ef un math o *ymatseb cydwybod*, na thu ag at Dduw, na thu ag at ddyn.

6. Sicr yw, mai matter personol, ac nid *mechniol*, yw

yw crist' nogrwydd. — *Gwybodaeth berffonol o Dduw yng*
Nghrist, neu y derbyniad proffesol o'r efengyl, yw unig
sylyfaen crist' nogrwydd amlygiadol, neu weledig. — Nid
 yw y Dwysol Ddatguddiad yn arddel neb fel etifeddion
 y *cyfiawnder fydd o ffydd*, neu gyfiawnhad efangylaidd,
 neu, mewn geiriau eraill, fel gwir grist' nogion, a iawn
 ddeiliaid ordinhadau'r efengyl, ond y sawl a *gyffesant*
a'u genau yr Arglwydd Iesu, ac a gredant a'u calon i
 Dduw ei gyfodi ef o feirw: — y rhai y mae y gair yn
 agos attynt yn eu genau ac yn eu calon. (Rhuf. x.) Ond
 y mae'n beth cwbl ddilys, nad yw bosibl i gynnwys
 babanod yn y fath ymadrodd. — Ymhellach, y mae pobl
 y *cyfammod newydd*, neu wir ddeiliaid yr ordinhadau
 efangylaidd, yn adnabod Duw, o'r lleiaf o *bonynt*
hyd y mwyaf o bonynt. (Heb. viii.) Dyma'r lle y mae'r
 orchwyliaeth efangylaidd yn *wahanol* oddiwrth yr hen
 orchwyliaeth: dan honno, yn wir, nid oeddid ddim yn
 gofyn i fod y bobl yn adnabod Duw, o'r lleiaf
 hyd y mwyaf, fel y gofynir yn awr dan yr orch-
 wyliaeth efangylaidd. — Ni a gawn yma reol berffaith i
 wahaniaethu rhwng plant yr hen gyfammod, a phlant
 y cyfammod newydd; rhwng deiliaid yr orchwyliaeth
 Iuddewig, a deiliaid yr orchwyliaeth efangylaidd. Pe
 dilynid y rheol hon yn ofalus, fe allid gochelyd llawer
 o'r ymbalsalu yn y tywyllwch a'r dyryfni a welir beu-
 nydd yn y byd defosiynol. — Os y cyfryw, ynte, yw
 natur crist' nogrwydd, neu y gwir bortreid o iawn
 ddeiliaid yr ordinhadau, ac aelodau yr eglwys efang-
 ylaidd, y mae yn rhaid mai nid o'r nef, eithr o
 ddynion y daeth atbrawiaeth bedydd babanod; canys,
 os gofynir, i fod pawb o ddeiliaid yr ordinhadau, ac
 aelodau yr eglwys grist' nogol, yn adnabod Duw o'r
 lleiaf hyd y mwyaf o bonynt, y mae yn amlwg a dily-
 na's gallir cynnwys babanod yn y cyfryw nifer; ac yn
 ganlynol, na's gallant hwy fod yn iawn ddeiliaid ordin-
 hadau'r efengyl: ac, ymhellach, nad yw y dadleuwyr
 dros eu hawl hwy i fedydd, ddim yn deall natur, neu
 adnabod ysbryd y cyfammod newydd.

7. Y mae yr hawl i ordinhadau'r efengyl yn cael ei
 sylfaenu ar enedigaeth oddi uchod, neu o Dduw; ac nid
 ar enedigaeth naturiol, neu berthynas gnawdol, neu
 unrhyw faint fydol. Am hynny y dywed ein Har-
 glwydd, Yr hyn a aned o'r cnawd fydd gnawd. (Ioan
 iii. 6.) — Dywed ef hefyd, nad yw'r cnawd yn lleisau
 dim,

dim, ac mai ei BERTHYNASAU ef yw y rhai hynny sydd yn gawned ewyllys ei Dad yr hwn sydd yn y nefoedd. (Ioan vi. 63. Mat. xii. 50.) Yn gyfatebol i hyn y dywed yr apostol, Nad adwaenir neb yn ol y CNAWD, addiar pan adgyfododd Crist.—Pa'm hynny? Am mai CREADUR NEWYDD yw y cristion: “Yr henbethau a aethant heibio; wele gwnaethpwyd pob peth yn newydd.” (2 Cor. v. 16, 17.) Ond, pa fath creadur newydd a allai y cristion fod, ped fai ei hawl ef i ordinhadau a breintiau y Testament Newydd yn ymddibynnu ar reolau cenhedliad naturiol, a pherthynas gnawdol? Onid oedd hawl yr Iuddewon i freintiau eu cyffegr bydol hwy yn gorphwys ar yr un fath sylfaen? Neu pa fodd y gallir dweud, fod yr hen bethau wedi myned heibio, a phob peth yn newydd, ac nad y'm i adnabod neb yn ol y cnawd, os yw had cnawdol y ffyddloniaid fyth i'w gwahaniaethu oddiwrth yr eiddo'r digred, a bod ganddynt hwy, trwy rinwedd y fath berthynas gnawdol, hawl i fedydd, ac aelodaeth yr eglwys efangylaidd?—HEFYD, “Yng Nghrist Iesu, (neu yn yr eglwys grist'nogol) nid yw, neu, ni ddichon enwaediad ddim, na dienwaediad.”—Beth ynte?—“Creadur newydd,”—“Ffydd yn gweithio trwy gariad”—a “chadw gorchymmynion Duw:” pethau nad ymosyn un dyn yn ei bwyll byth am danynt mewn babanod; canys y maent eu gyd yn arwyddo gwybodaeth berffanol a iachusol o'r efengyl. (1 Cor. vii. 19. Gal. v. 6. a vi. 15.) Y mae hyn, ynte, yn ein dysgu ni, na's dichon hawl i ordinhadau'r efengyl berthyn i fabanod, ac na's gall fod gan neb y cyfryw hawl, hyd oni ymddangofo eu bod wedi eu geni drachefn, neu yn meddu y ffydd honno sydd yn gweithio trwy gariad, ac yn arwain ei deiliaid i gadw gorchymmynion Duw.—YMHELLACH, ymysg pobl y ddynoliaeth newydd, neu wir ddisgyblion Crist, “Nid oes na Groegwr nac Iuddew, enwaediad na dienwaediad, barbariad na scythiad, caeth na rhydd.”—Beth ynte, attolwg? CRIST, (yn ei air, ei anian, a'i ddellw) CRIST, medd yr apostol, sydd bob peth, ac ymbob peth. (Col. iii. 11.) Megis mai athrawiaeth (neu egwyddorion) ac ysbryd, a delw, YR ADDA CYNTAF, yw yr hyn sy'n cyfansoddi YR HEN DDYN; felly hefyd, y mae'n rhaid mai athrawiaeth (neu egwyddorion) ac ysbryd a delw YR AIL ADDA, yw yr hyn a gyfansodda Y DDYN, neu'r

CREADUR NEWYDD.—Yn gyfattebol i hyn y sonir am Grist yn trigo trwy ffydd ynghalonnau ei bobl—*a'i fod ef ynddynt hwy yn obaith y gogoniatt.* (Eph. iii. 17. Col. i. 27.) Ac y mae'n hysbys, mai gair neu wybodaeth Crist, yw egwyddor neu had y ddynoliaeth newydd; am hynny y dywedir, fod y dyn newydd yn cael ei adnewyddu mewn gwybodaeth. (Col. iii. 10.) Yn awr, os nad yw neb rhyw enwau, neu nodau gwahaniaethol, a arferir ymysg dynion (pa gymmaint, neu pa leied bynnag y bo eu cymmeriad) i gael lle yn rheulu Crist: ac os yw CRIST yno, yn bob peth, ac ymbob peth, y mae'n sicr na's gall fod gan neb hawl i ordinhadau'r efengyl hyd oni roddont arwyddion i fod Crist wedi ei ffurfio yn eu calonnau hwy; neu, mewn geiriau eraill, eu bod hwy wedi derbyn ei wybodaeth ef—yr hyn ni's gall babanod ei wneuthur.

8. Y mae geiriau'r *commissiwn*, wrth ddarlunio iawn ddeiliaid bedydd fel gwrandawyr y pregethiad, a derbynwyr y ddyfgeidiaeth apostolaidd, yn amlwg yn gwrthbrofi hawl babanod i'r ordinhad.—“Pregethwch yr efengyl i bob creadur.”—“Dysgwch yr holl genhedloedd, gan eu bedyddio.”—Bedyddio pwy? Hwyt-hwy, yn sicr, a ffont yn derbyn eich *dyfgeidiaeth*: hwyt-hwy a ffont yn proffesu eu bod yn credu'r *pregethiad*—ac nid neb eraill. Y *commissiwn* yw deddf bedydd, a chan nad yw babanod yn cael eu crybwyll yno, se allir bod yn hyderus nad yw yr ordinhad yn perthyn iddynt hwy.

9. Y mae'n amlwg oddiwrth *drefn weinidogaethol* CRIST, yn gystal a'r eiddo IOAN Fedyddiwr, mai nid o'r nef, eithr o ddynion, y daeth bedydd babanod. Eu trefn hwy oedd *gwneuthur disgyblion*, a CHWEDI HYNNY, eu bedyddio hwy.—Nid eu gwneud hwy yn ddisgyblion trwy eu bedyddio, fel y modd o'u disgyblu, megis y dadleu rhai o geccrod y dyddiau hyn; ond eu gwneud hwy yn ddisgyblion trwy bregethu yr efengyl iddynt. Y mae'r geiriau yn Ioan iv. 1. yn amlwg yn gwahaniaethu rhwng *disgyblu*, neu *wneud disgyblion*, a *bedyddio*. O ran y cwestiwn, Pa un a all dynion fod yn ddisgyblion i Grist cyn y derbyniont ei athrawiaeth ef? Neu, P'un a all yr enw hwnnw fod yn perthyn i *fabanod*?—Y mae gennym attebiad digonol iddo o enau ein Harglwydd ei hun, Luc xiv. 26, 27. “Os daw neb attaf fi, ac ni chafao ei dad, a'i fam, a'i wraig, a'i

a'i blant, a'i frodyr, a'i chwiorydd, ie, a'i einioes ei hun hefyd, ni all efe fod yn ddisgybl i mi. A phwy bynnag ni ddycco ei groes a dyfod ar fy ol i, ni all efe fod yn ddisgybl i mi." Ymddengys yma yn eglur, na's gall fod neb yn *ddisgyblion Crist* cyn cael eu *dyfgu* a'u *begwyddori* ganddo ef; neu cyn cael eu gwneud yn foddlon i ymwadu â hwy eu hunain, a dwyn ei groes, a dyfod ar ei ol ef. Y mae'n ddilys, ynte, na's gallir, gyd â'r rhith lleiaf o synwyr neu gymhwysder, *alw* BABAN *newydd eni yn DDISGYBL Iesu Grift*.—Ofer yw ymofyn am *ddisgyblion* lle na bo'r gair wedi cael derbyniad.—(Gwel Aët. vi. 7.)

10. Yr oedd *arfer gysson yr apostolion* yn cyfattedb i'r hyn a nodwyd am *dresn weinidogaethol, a chommissiwn* ein Harglwydd Iesu Grift. Canys yr oeddent hwy yn gyntaf yn pregethu, mewn trefn i ddisgyblu dynion, a chwedî'n yn eu bedyddio hwy.—Felly y gwnaeth PEDR ar ddydd y Pentecost: ef a ddechreuodd trwy bregethu; a'r cyfryw a wnaed yn ddisgyblion dan y bregeth, neu mewn geiriau eraill, *y rhai a dderbyniafant ei air ef yn ewyllysgar*, A FEDYDDI-WYD, (adnod 41.) Felly hefyd y gwnaeth PHILIP, ymysg y *Samariaid*: yn gyntaf fe bregethodd Grift iddynt; a phan gredasant iddo yn pregethu y pethau a berthynant i deyrnas Dduw, ac i enw Iesu Grift, hwy a fedyddiwyd yn *wyr* ac yn *wragedd*. (Aët. viii. 5, 12.) Nodwch! Nid oes air o son am *eu babanod*. Y mae hynny'n dangos, na wyddai Philip ddim am eu hawl hwy i'r ordinhad.—Yr un dresn a ymddengys yn *hanes yr EFNUCH*: dechreuodd Philip trwy bregethu iddo yr Iesu; ond ni chynhygodd ef ddim ei fedyddio, cyn i'r pregethiad ei ddisgyblu, neu mewn geiriau eraill, cyn cael arwyddion digonol, ei fod ef yn credu â'i holl galon fod Iesu Grift yn Fab Duw.—Y mae pob rhan o hanes gweinidogaethiad yr apostolion yn gysson â hyn. Nid oes un gair o son iddynt hwy erioed fedyddio cymmaint ag un *baban*; na'r argoel lleiaf yn y byd, eu bod hwy yn cyfrif fod *bedydd, mwy na swpper yr Arglwydd*, yn perthyn iddynt hwy.

11. Ped fuasai bedydd plant o'r nef, gall'fid disgwyl y buasai ein Harglwydd yn hysbyfu hynny pan ddyg-pwyd y PLANT BYCHAIN atto. (Mat. xix. Mar. x. Luc xviii.) Ond ni ddarfu iddo ef na gorchymyn eu bedyddio hwy, na chymmaint ag yngan gair, neu roi

yr arwydd lleiaf yn y byd, am unrhyw hawl o'r eiddynt i'r ordinhad.—Fê ddangosodd, yn wir, ddîrfawr dyn-
erwch a serch tu ag at y plant bychain; ac felly a
roddes siampl i ni i'w trin hwy gyd â'r tiriondeb a'r
ferchawgrwydd mwyaf: ond gan na soniodd ef, yn y
cyfamser, am eu hawl hwy i fedydd, fe allir bod yn
hyderus, nad oedd ef ddim yn cyfrif i fod unrhyw
hawl ganddynt hwy i'r ordinhad honno.—Y mae
BEDYDD Y TEULUOEDD hefyd yn gwrthbrofi y ddadl
dros hawl babanod i'r ordinhad.—Pe buasai bedydd
babanod bryd hynny mewn bod, yr oedd gan yr efang-
ylwr, wrth roi hanes am *deuluoedd* yn cael eu bedyddio,
y cyfle teccaf yn y byd i son am y fath arferiad: ond
gan nad yw ef yn un man yn rhoi yr awgrîm lleiaf yn
ei gylch, fe allir hyderu, mai peth llwyr ddieithr iddo
ef oedd athrawiaeth bedydd babanod—ac yn ganlynol,
mai defod an'ſgrythurol ydyw.

12. Y mae ADDEFIADAU rhai o'r enwoccaf o arddel-
wyr bedydd babanod, yn eu horiau tawel a phwylllog,
i'w herbryn eu hunain, yn brawf tra chadarn, nad oes
un sail ysgrythurol i'r ddefod honno.

“Ni allir dim profi o'r ysgrythur sanctaidd, (*medd*
LUTHER) fod bedydd babanod yn un o ofodiadau
Crist; neu ei fod yn cael ei arfer gan y rhai oedd yn
byw yn yr oes gyntaf ar ol yr apostolion.” (In A. R.
Van. Inf. Bapt. part ii. p. 8.)

Y mae CALVIN hefyd yn addef, “Nad yw yn un
lle yn cael ei grybwyll gan yr efangylwr, i'r apostolion
fedyddio cymmaint ag un plentyn,” (Inst. b. iv. c. xvi.
§ 8.)—I'r un perwyl (*medd Wills*) yr addefai ZUIN-
GLIUS a MELANCTHON. (*Inf. Bapt. asserted*, part ii.
c. i.)

“Yr y'm ni yn addef (*medd LIMBORCH*) nad oes
yn yr ysgrythur un gorchymmyn neu siampl ddiâm-
heuol am fedyddio babanod.”—Dywed ef hefyd, “Na's
gallir enwi unrhyw amgylchiad, oddiwrth ba un y gallir
casglu mewn modd dilys i neb plant gael eu bedyddio
gan yr apostolion:” ac ymhellach, “Mai CYMMANFA
CARTHAGE, yr hon a gynhaliwyd yn y flwyddyn 418,
oedd y gyntaf erioed ymha un yr haerwyd i fod bedydd
babanod yn arferiad angenrheidiol.” (Syst. Div. Eng.
edit. vol. ii. b. v. c. xxii. § 2.)

“Os na chaer un siampl o fewn y 'ſgrythur (*medd*
BAXTER) o fedyddio neb heb broffes o ffydd gadwe-
digol,

digol, nac unrhyw *orchymryn* chwaith i wneud felly; yna ni's dylem fedyddio neb heb y fath broffes. Ond y mae y rhagflaenor (*antecedent*) yn wir, am hynny rhaid fod y canlyniadur (*consequent*) hefyd felly.—Mewn gair, (eb efe) ni wn i am un lle o fewn y Bibl lle y rhoddir yr awgrim lleiaf ddarfod i un dyn erioed gael ei fedyddio heb broffes o ffydd gadwedigol, neu lle y rhoddir un math o annogaeth i fedyddio ar unrhyw ffydd arall.”—(Disp. of Right to Sacr. p. 149, 150.) Rhyfedd mor oneft a diduedd y llefarai *Baxter* bryd hyn!

“Nid oeddid yn bedyddio neb (*medd SALMASIUS, a SUICERUS*) o fewn y *ddwy oes gyntaf*, oddieithr y cyfryw ag oeddynt (gwedi eu haddysgu yn y ffydd, ac adnabod athrawiaeth Crist) yn abl tystio eu bod yn credu,” (In Wall's H. Inf. Bapt. v. vii. p. 28.)

“Yr oedd bedydd babanod (*medd CURCELÆUS*) yn beth *cwbl ddieithr yn y ddwy oes gyntaf* yn ol Crist; ond yn y 3edd a'r 4edd oes, yr oedd rhai yn ei goleddu. Yn y 5ed, a'r oesoedd canlynol, yr oedd yn gyffredin yn cael ei arfer: am hynny yr y'm ni yn cyflawni y ddefod hon, fel *hen* arferiad, ond nid fel traddodiad apostolaidd.”—Ac, eb efe, mewn lle arall, “Ni ddechreuodd yr arferiad o fedyddio babanod cyn y 3edd oes yn ol geni Crist. Yn yr oesoedd blaenorol, nid oes unrhyw argoel am dano; ac fe'i dygwyd i mewn heb un gorchymryn oddiwrth Grist,” (In *Booth's Pæd.* p. 195.)

“Oddiar yr amser hwn,” *sef diwedd yr ail oes*, (*medd FORMEY*) “yr oeddid yn bedyddio babanod yn gystal a rhai mewn oedran.” (Eccl. Hist. vol. i. p. 33.) Y mae'r enwog Dr. JORTIN hefyd yn canniattau, nad oeddid ddim yn bedyddio babanod yn yr oes apostolaidd. (Rem. Eccl. Hist. v. i. p. 244, &c.)

Tra hynod i'r perwyl hwn yw geiriau Mr. S. PALMER, un o'r gwyr mwyaf teilwng a chyfrifol ymysg INDEPENDIAID Llundain y dydd heddyw. “Nid oes dim mewn perthynas i fedydd babanod, (eb efe) nac yng ngeiriau'r commisiwn, nac mewn un hanes canlynol o weinyddiad yr ordinhad. Nid oes gymmaint ag un *gorchymryn* am, neu *siampl* o'r fath arferiad o fewn yr holl Destament Newydd,” (Ans. to Priestley's Free Ad. on the Lord's Sup. p. 7.)—Pa bryd y llefara Mr. B. Evans y fath eiriau gwirionedd a sobrwydd?

Gallid dwyn tyfion dros uniondeb ein barn ni, nid yn unig o fysg Protestanaidd arddelwyr bedydd babanod, ond hefyd, hyd yn oed o eglwys Rhufain ei hun: canys y mae'n debyg i fod gan y Pabyddion weithiau eu munudau sofr, onest, a diragfarn. Fel prawf o hyn mi a adroddaf rai o eiriau tri o'r gwyr enwocaf yn eglwys Rhufain o fewn y dair oes ddiweddaf—*Dr. Pedr Ffrancis Courayer*, yn yr oes hon; *Bossuet*, *esgob Meaux*, yn yr oes ddiweddaf; a'r enwog *Erasmus* yn yr oes o'r blaen.

“ Y mae'n *lled-debygol* (*medd ERASMUS*) i fod bedydd plant yn ofodiad apostolaidd; etto ni ddylid dim euog-farnu y neb a fo yn ammeu hynny.”

“ *Dywedodd Iesu Grist*, (*medd BOSSUET*) *Dysgwch a bedyddi-wch*; ac hefyd, *y neb a gredo ac a fedyddier a fydd cadwedig*. Ond darfu i'r eglwys, heb unrhyw awdurdod, heblaw *traddodiad* ac *arfer gyffredin*, roi y fath agoriad i'r geiriau hyn, ag sy'n gwahanu, mewn perthynas i fabanod, yr *addysg* a'r *ffydd* a ddarfu i'n Harglwydd eu cyffylltu â bedydd.” (In S. ag. R. p. 179.)

“ Y mae bedydd babanod (*medd COURAYER*) o ddirfawr hynafiaeth yn yr eglwys. Ac ysgatfydd mai hynafiaeth y ddefod hon a ddug i mewn yr athrawiaeth o bechod gwreiddiol, yn yr ystyr hynny o honi, sef fel euogrwydd ag fydd yn llusgo i golledigaeth bawb o ddynolryw a font feirw heb fedydd. Pan daeth y dyb hon mewn cymmeriad, ni's gall'fai lai nâ chael effaith yn anghyfeiriol, i beri i fedydd babanod gael ei gyfrif yn angenrheidiol i'w iachawdwriaeth hwy; canys pe'u cyfrifafid hwy yn lân a diniwaid, pa raid fuasai, fel y dywed Tertullian, i fod mewn brys i'w bedyddio hwy er maddeuant pechodau? *Ut quid festinat innocens aetas ad remissionem peccatorum*. Pa fodd bynnag, nid yw ddim yn ymddangos i mi, ddarfod i Iesu Grist, na'i apostolion, drefnu bedydd i fabanod; eithr yn unig i ddynion mewn oedran, i'w harwain hwy i edifeirwch, ac i dderbyn yr efengyl, a thu ag at eu puro hwy oddiwrth y pechodau y buafent o'r blaen yn euog o honynt. Ni allaf fi, yn wir, weled dim yn yr ysgrythur ag fydd yn profi fod bedydd yn angenrheidiol i fabanod. Ac nid oes unrhyw argoel, yn ol i'r arfer hon gael ei choleddu, ei bod yn cael ei hystyried o'r fath fudd ag y mae yn awr, gan ei fod bryd hynny yn beth cyffredin i oedi bedydd hyd amser henaint, ac hyd yn oed awr angeu.

angeu. Wrth siarad fel hyn, nid fy mwriad i yw beio arferiad mor hen, ac mor gyffredinol ag yw bedyddio babanod; ond, er hynny, ni allaf fi ddim cyfrif y bobl hynny yn gamsyniol, y rhai sydd yn meddwl mai i ddynion mewn oedran yn unig y mae bedydd yn perthyn." (See Courayer's Last Sentiments, p. 68, &c. This eminent Romanist died in 1766, aged 95.)

Gobeithio, frodyr, na thybiwch chwi ddim i fod nnrhyw fai, neu anghymhwysder, yn fy ngwaith i yn gosod ger eich brôn dystiolaeth y gwyr enwog uchod. Mi dybygwn fod y 'sgrythur yn ein dysgu i wneud y fath ddefnydd o addefiadau ein gelynion. Y mae'r efangylwyr wedi gosod ger ein brôn, hyd yn oed y cytbreuliaid, weithiau, fel tyfion dros ddwyfol urddas ac athrawiaeth eu Meistr Iesu. (Mâc i. 24. Luc iv. 34, 41.) Y mae hefyd dystiolaeth *dewines*, o blaid crist'nogrwydd, yn cael ei nodi gan *Luc*, yn yr Actau xvi. 17.—Y mae'r un efangylwr yn enwi y *canwriad Rhufeinaidd* fel tyft dros achos ei Arglwydd. (Luc xxiii. 47.) Ac y mae *Paul* yn cyfeirio at waith y *beirdd Paganauidd*, fel math o gadarnhad o'r gwirionedd yr oedd ef yn ei bregethu. (Act. xvii. 28.)—Ar y cyfrifon hyn, gobeithio yr efgusodwch fy ngwaith i yn cynnyg gwrthbrofi yr egwyddorion yr ydych chi yn eu dal trwy dystiolaeth rhai o'r enwocaf o wyr eich plaid chiwi.—Y mae'n rhaid, o brysur, mai sail doffurus echryslawn sydd i athrawiaeth bedydd babanod, pan y mae rhai o'r pennaf o'i choleddwyr yn gorfod llefaru felly yn ei chylch. Ac y mae'n rhaid, dybygid, o'r tu arall, i fod rheswm da dros ben i feddwl mai y crediniol yn unig yw ysgrythurol ddeiliaid bedydd, onitte braidd y buasai'r gwyr uchod, yn eu herbyn eu hunain, yn gwneud y fath addefiad.

Gallwn yn hawdd liofogi fy nhyfion pe b'ai achos, a 'chwanegu enw peraid *Dr. WATTS*, yr hwn a gyfrifai fedydd babanod yn arferiad tra diffwrth, a allid yn hawdd ei hebeor.—Ond yr wy'n meddwl na raid i ni wrth fwy o'r fath dystion yn bresennol: ac am hynny mi a af rhagof weithian, i gynnyg dangos, *Yn DRYDDDD, Beth yw ARWYDDOCCAD A DIBEN bedydd; neu, Pa ryw ATHRAWIAETH sydd yn cael ei dal allan yn yr ordinbad hon.*

Os ymgynghorwn â gair Duw, ni a gawn weled fod y ddefod ddwyfol hon wedi cael ei threfnu,

1. I fod yn arwydd o *adenedigaeth*, neu fod yr hwn a fedyddier wedi ei *eni o'r Ysbryd*. Dywed ein Har-glwydd wrth *Nicodemus*, "Oddieithr geni dyn o ddwfr ac o'r Ysbryd, ni ddichon efe fyned i mewn i deyrnas Dduw." Y mae *dwfr* yma, yn ddiu, yn arwyddo bedydd, canys y mae yn cael ei wahaniaethu oddiwrth yr *Ysbryd*; yn gymmaint ag mai cael ein *geni o ddwfr* yw cael ein bedyddio, megis mai cael ein *geni o'r Ysbryd* yw cael ein hadgenhedlu; ac fel y mae'r cyntaf yn cael ei gyd-gysylltu â'r olaf, ac mewn ffordd o gyfeiriad atto, yn cael ei alw yn *enedigaeth*, y mae'n rhaid ei fod yn arwydd gweledig, neu ddarluniad o'r *enedigaeth ysbrydol*. Ymddengys hyn ymhellach oddiwrth Tit. iii. 5. "Yn ol ei drugaredd yr achubodd efe nyni, trwy olchiad yr *adenedigaeth*, ac adnewyddiad yr *Ysbryd Glân*."—Y mae yma ddau beth yn cael eu sylwi, un yw bedydd, dan enw *golchiad* (*Loutron*) neu yn hytrach *golchfa yr adenedigaeth*, am ei fod yn arwydd o *adenedigaeth*: a'r llall yw yr *adenedigaeth* ei hun, neu *adnewyddiad yr Ysbryd Glân*, yr hyn beth y mae bedydd yn ei arwyddocau. Y mae ein Har-glwydd yn gwneuthur yr ordinhad hon yn angenrheidiol i'n mynediad ni i mewn i deyrnas Dduw, yr hyn, o leiaf, fydd yn dal allan, mai megis na's gall neb, yn *wirioneddol*, fyned i mewn i deyrnas Dduw heb gael eu geni o'r *Ysbryd*; felly hefyd na's gall neb chwraith, yn *gweledig*, fyned i mewn iddi, heb gael eu geni o ddwfr, ac ni bydd ganddynt ddim lle i ddisgwyl cael mynediad iddi mewn unrhyw ystyriaeth, os byddant hwy o'u gwirfodd yn dirmygu'r ordinhad hon, ac yn taslu diystyrwch ar awdurdod ei Gofodwr, yr hyn, ynghyfrif yr ysgrythur, nid yw ddim llai na "diystyru cyngor Duw yn eu herbyn eu hunain."

2. Y mae'r ordinhad hon yn dal allan i'r credadyn edifeiriol, *faddeuant*, neu *olchiad ymaith ei bechodau*. Am bynny y dywedai PEDR wrth ei wrandawyr argyhoeddig, "Edifarhewch, a bedyddier pob un o honoch yn enw Iesu Grist er maddeuant pechodau." I'r un perwyl, ond mewn ymadrodd mwy cyslaw, y llefarai ANANIAS wrth PAUL: "Beth yr wyt ti yn ei aros? Cyfod, bedyddier di, a golch ymaith dy bechodau, gan alw ar enw'r Arglwydd." (Gwel Aët. ii. 38. a xxii. 16.) Afrefymmol ac afradlon fydd y iaith hon- yng olwg llaweroedd, yn ein dyddiau ni, ag fydd yn rhy

rhy arferol o gyfrif bedydd yn ddefod dra gwag a distadl. Y mae bedyddio, *er maddeuant*, neu *er golchi ymaith bechodau*, yn eglur yn arwyddo, fod bedydd yn dal allan y fraint o faddeuant pechodau, fel yn cael yn wir ei derbyn gan y credadyn. Addewid gyffredinol yr efengyl yw, “Y derbyn pawb a gredo yn Iesu Grist faddeuant pechodau, trwy ei enw ef.” (Act. x. 43.) Y mae bedydd yn gwneud cymhwysiad o’r addewid, ac yn dal allan ei *diffuant gyflawniad* i bob credadyn yn neillduol; gan wirio i’r cyfryw, fod eu holl bechodau o’r blaen wedi eu golchi ymaith yng waed Crist, mor ddilys ag y ca’dd eu cyrph yn awr eu golchi mewn dwfr. Y mae bedydd yn gosod allan rinwedd gwaed y cyfammod, fel yn ynnill rhyddhad oddiwrth y felldith, ynghyd ag etifeddiaeth bywyd tragywyddol oddiwrth Dduw yr heddwch yn adgyfodiad Iesu; a hefyd, fel yn cael ei ddwyn ganddo ef i mewn i’r cyfsegr nefol, lle y mae ef yn ymddangos yn awr ger bron Duw drosom ni, fel ein cymmeradwy Archoffeiriad ac Eiriolwr, gan gael i ni dragywyddol ryddhad. Trwy yr amlygiad a’r cymhwysiad o hyn y mae’r gydwybod yn cael ei phuro oddiwrth weithredoedd meirwon i wasanaethu y Duw byw, yr hyn nid oedd y puredigaethau Iuddewig yn abl ei wneuthur: a chan fod bedydd yn ddarluniad a chymhwysiad o hyn, fe’i geilw PEDR yn *antiteip*, neu wrthlun, (*ANTITUPON*) o achubiad Noa a’i deulu o’r dwfr diluw, trwy gyfodiad yr arch: y mae ef yr un pryd yn ei gosod mewn cyferbyniad i’r hen ddefodau glanhaol, y rhai ni sancteiddient ddim pellach nag i bureiddiad y cnawd. Ei eiriau ef ydynt, “Cyffelybiaeth gyfatebol (neu *antiteip*) i’r hwn sydd yr awr hon yn ein hachub ninneu, sef bedydd, (nid bwrw ymaith fudreddi y cnawd, eithr ymatteb cydwybod dda tu ag at Dduw) trwy adgyfodiad Iesu Grist; yr hwn sydd ar ddeheulaw Duw, wedi myned i’r nef,” &c. (1 Pedr. iii. 21, 22. hefyd Heb. ix. 12, 24, 14.)—Y mae’r ordinhad hon hefyd yn gosod allan y golchiad ymaith o *frynti* a *halograwydd* pechod oddiar galon y cristion, a’i fuchedd ef rhagllaw: am hynny y mae’r apostol yn ei chyssylltu ynghyd â diofsg corph pechodau’r cnawd—dirymmu corph pechod, fel rhagllaw na wasanaethom bechod. (Col. ii. 11. Rhuf. vi. 6.) Pan ei hystyriom gan hynny fel *golchiad*, neu *lanhad*, y mae’n gosod allan ein *cyflawnhad* ni oddiwrth euog-

euogrwydd pechod trwy waed Crist, a hefyd ein *sanc-
reiddiad* ni oddiwrth ei halogrwydd tufewnl, a'i ly-
wodraeth, trwy ei air a'i ysbryd ef.—Fod bedydd yn
arwyddo y glanhad dauddyblyg hwn, a amlygir yn
Eph. v. 25, 26.—Ond nid *golchiad* neu *lanhad* yw ar-
wyddoccad blaenaf neu bennaf yr ordinhad hon: y mae
yn dal allan undeb y credadyn â'i Arglwydd, mewn
modd mwy agos, a rhyfeddol, a pherffaith, nâ dim a
gynhwysir yn yr olwg honno. O blegid, yn

3. Y mae'n darlunio marwolaeth, claddedigaeth, ac
adgyfodiad Iesu Grist, ynghyd â *chymmundeb* a *chyd-
ymffurfiaid* y cristion ag ef ynddynt hwy. Y mae'r
apostol yn rhoi hysbyrwydd eglur o hyn: "Oni
wyddoch chwi am gynnifer o honom ag a fedyddiwyd
i Grist, ein bedyddio ni i'w farwolaeth? Claddwyd ni
gan hynny gyd ag ef trwy fedydd i farwolaeth, fel
megis ag y cyfodwyd Crist o feirw trwy ogoniant y
Tad, felly y rhodiom ninnau hefyd mewn newydd-deb
buchedd." &c. —Yr un fath olwg ar yr ordinhad a
roddir hefyd yn Col. ii. 12, 13. "Wedi eich cyd-
gladdu ag ef yn y bedydd, yn yr hwn hefyd eich cyd-
gyfodwyd, trwy ffydd gweithrediad Duw, yr hwn a'i
cyfodes ef o feirw. A chwithau pan oeddech feirw
mewn camweddau a dienwaediad eich cnawd, a gyd-
fywhaodd efe gyd ag ef, gan faddeu yr holl gamwedd-
au."—Y mae'r testunau-hyn yn ein dysgu,

(1.) I fod bedydd yn dal allan *farwolaeth*, *cladd-
edigaeth*, ac *adgyfodiad Crist*; ac felly yn dangos mewn
ffordd o gyffelybiaeth, yr hyn y mae'r efengyl yn ei
ddadguddio mewn ffordd o dystiolaeth; sef, "Iddo ef
gael ei draddodi dros ein pechodau ni, a'i gyfodi i'n
cyfiawnbau ni."—Dyma'r hyn oedd yn cael ei arwyddo
yn ei *fedydd ef ei hun*, fel yr ymddengys oddiwrth y
rheswm y mae ef yn ei roddi am dano i *Ioan*; "Gad
yr awr hon, canys fel hyn y mae'n weddus i ni gyf-
lawni pob cyfiawnder." Megis pe dywed'fai, "Gad
i mi gael fy medyddio; canys y mae fy medydd i yn
gyffelybiaeth, neu ddarluniad, o'r gwaith a gymmerais
i arnaf ei gyflawni; o blegid, mewn *cyffelyb fodd* ag y
cleddir fi dan y dwfr, ac y'm cyfodir gwedi'n o'r dwfr,
felly y gweddai i mi gyflawni pob cyfiawnder, trwy
farw, a chyfodi drachefn o feirw." Yn ganlynol, fel
yr oedd hyn yn cael ei weithredu mewn cyffelybiaeth,
yr oedd yr holl arddangosiad yn cael ei gwblhau pan
esgyn-

esgynodd efe o'r dwfr, ac y disgynnodd yr Ysbryd Glân arno, ac y daeth llef y Tad yn ei arddel ef fel ei anwyl Fab yn yr hwn ei boddlonwyd: yr hyn a wiriwyd yn y modd mwyaf cyflawn a gogoneddus, pan yr adgyfododd ef o feirw, ac yr esgynodd i eistedd ar ddeheu-law Duw yn y nefolion leoedd, goruwch pob tywyfogaeth ac awdurdod, a gallu, ac arglwyddiaeth, a phob enw a enwir, nid yn unig yn y byd hwn, ond hefyd yn yr hwn a ddaw. (Eph. i. 20. a Rhuf. i. 4.) Ymddengys, gan hynny, mai yr athrawiaeth ddirgelaid a gynhwyfir ym medydd Crist yw hon—yr oedd y *dwfr*, yr hwn oedd arwydd o orthrymder, ac offeryn i fogu, ac i ladd, yn darlunio cyfiawnder dialeddol Duw, neu y gospedigaeth anocheladwy yr oedd pechod yn ei haeddu, yn ol ordeiniad y ddeddf ddwyfol, Sal. lxix. 1, 2. Gal. iii. 10.—Ei *fuddiant* ef yn y dwfr, ydoedd yn arwyddo ei waith yn cymmeryd y gôsp arno ei hun, a'i dwyn yn ei ddioddefaint a'i farwolaeth, gan wneuthur iawn digonol, ac felly symmud ymaith y felldith. Efay liii. 5, 6, 8. 1 Ped. iii. 18. Gal. iii. 13. — Ei *ddad-fuddiant*, neu ei godiad ef drachefn o'r dwfr, oedd yn arwyddo, ei adgyfodiad ef o feirw, pan y ca'dd ef ei gyfiawnhau, neu ei ryddhau, fel un a roisai lwyf foddlonrwydd i bob gofyniad, ac a ynnillasai fywyd, a gallu, a gogoniant tragywyddol, fel gwobr ei ufudd-dod a'i farwolaeth. Dyma arwyddol athrawiaeth ei fedydd ef, am yr hyn y mae'n dywedyd, "Y mae gennyf fedydd i'm bedyddio ag ef, ac mor gyfyng yw arnaf hyd oni orphenner!" Luc xii. 50.—O'r testunau a nodwyd ein dysgir ymhellach,

(2.) I fod bedydd y crediniol yn dal allan, eu *bundeb* a'u *cymmundeb* hwy *a'u Harglwydd*, yn ei farwolaeth, claddedigaeth, ac adgyfodiad. Y mae'r ymadroddion, "Bedyddio i'w farwolaeth ef—cael ein claddu *gyd ag ef* trwy fedydd—cael ein *cyd-gladdu ag ef* yn y bedydd, yn yr hwn hefyd ein *cyd-gyfodwyd*," &c. yn amlwg yn arwyddo, i fod y fath undeb rhwng Crist a'i bobl yn ei farwolaeth a'i adgyfodiad, fel ag yr oeddent hwy yn cael eu golygu, megis yn marw yn ei farwolaeth, yn cael eu claddu yn ei gladdedigaeth, a'u cyfodi yn ei adgyfodiad ef; a bod hyn yn awr, yn eu gwaith hwy yn credu'r efengyl, yn cael ei arwyddo iddynt hwy yn eu bedydd. O ran y cymmundeb â Christ yn ei farwolaeth, fe ddywed yr apostol, Ein bod ni wedi marw i bechod

bechod—meirw gyd â Chrïst—a chwedi ein claddu gyd ag ef i farwolaeth.—Ac, o ran y cymmundeib ag ef yn ei adgyfodiad, fe ddywed yr un apostol, i Dduw yr hwn fydd gyfoethog o drugaredd, ein cyd-fywhau ni gyd â Chrïst, a'n cyd-gyfodi—ie, iddo ein cyd-gyfodi ni ag ef yn y bedydd. (Eph. ii. Col. ii.)—Ymhellach;

(3.) Y mae bedydd hefyd yn arwyddocau, *cyd-ymffurfiad* ysbrydol y credadyn â'i Arglwydd yn ei farwolaeth a'i adgyfodiad, trwy farw i bechod, a chysodi drachefn i fuchedd newydd o sancteiddrwydd. Y mae hyn yn ganlyniad angenrheidiol o'r golygiad blaenorol, ac yn gangen arbennig o'r iachawdwriaeth fydd trwy Grïst. Y mae'n gynhwysedig o ddwy ran; *marwhad* i bechod, neu ddiofsg yr hen ddyn ynghyd â'i chwantau, a'i weithredoedd; ac *adgyfodiad* i newydd ac ysbrydol fuchedd, neu wisgo y dyn newydd, yr hwn yn ol Duw a greuwyd mewn cyfiawnder a sancteiddrwydd y gwirionedd. I fod suddiant yn gofod allan anghen, neu farwhad pechod, fydd amlwg oddiwrth y testunau a nodwyd eisoes. Amcan eglur yr apostol, yn Rhuf. vi, yw dangos, nad yw y crediniol ddim i "drigo mewn "pechod fel yr amlhao gras." Canys, eb efe, "A ninnau wedi meirw i bechod, pa wedd y byddwn fyw etto ynddo ef?"—Y mae ef yn coffhau iddynt, fod eu marwhad hwy i bechod yn cael ei arwyddo yn eu bedydd, pan fedfuddwyd hwy i'w farwolaeth ef, ac y claddwyd hwy gyd ag ef.—Y mae marwhad pechod yn cael ei ddal allan hefyd fel arwyddocad bedydd yn Col. ii. "Yn yr hwn hefyd y'ch henwaedwyd ag enwaediad, nid o waith llaw, trwy ddiofsg corph pechodau y cnawd, yn enwaediad Crïst: wedi eich cyd-gladdu ag ef yn y bedydd," &c.—Ein *badfywiad*, neu ein *badgyfodiad* ni, i fuchedd newydd a sanctaidd, mewn cydffurfiad ag adgyfodiad Crïst, a thrwy rinwedd a dardd oddi yno, a arwyddir hefyd mewn bedydd, yn ein *cyfodiad* i fynu o'r dwfr. Y golygiad hyn hefyd o'r ordinhad, a ymddengys yn y testunau a nodwyd—"Claddwyd ni gyd ag ef trwy fedydd i farwolaeth, fel megis ag y cyfodwyd Crïst o feirw trwy ogoniant y Tad, felly y rhodiom ninnau hefyd mewn newydd-deb buchedd."—"Wedi eich cyd-gladdu ag ef yn y bedydd, yn yr hwn hefyd y'ch cyd-gyfodwyd, trwy ffydd gweithrediad Duw," &c. Yn gyfatebol i hyn y dywed yr apostol wrth y Galatiaid, (ii. 20.) "Byw ydwyf;

ydwyf; etto nid myfi, ond Crist fydd yn byw ynôf fi: a'r hyn yr ydwyf yr awr hon yn ei fyw yn y cnawd, ei fyw yr ydwyf trwy ffydd Mab Duw, yr hwn a'm carodd ac a'i dodes ei hun dros of fi." Ac, eb efe, yn yr un llythyr, (iii. 27.) "Cynnifer o honoch ag a fedyddiwyd yng Nghrist, a wisgasoch Grist." Yr oedd bedydd yn arwyddo eu bod hwy yn gwisgo Crist fel eu cyflawnder, yn yr hwn yr oeddent yn cael cymmeradwyaeth a mabwyfiad o hawl i'r etifeddiaeth, ac yn ganlynol, eu cydagweddu gyd ag ef yn ei sanctaidd anian a'i fuchedd. Ac felly y mae yr ymadrodd, "gwisgo am danom yr Arglwydd Iesu Grist," yn cael ei osod mewn cyferbyniad i "wneud rhagddarbod dros y cnawd, er mwyn cyflawni ei chwantau ef," yn Rhuf. xiii. 14. Ac y mae o gyffelyb ystyr a "gwisgo'r dyn newydd, yr hwn a adnewyddir mewn gwybodaeth, yn ol delw'r hwn a'i creodd ef," Col. iii. 10. Hyn, ynte, yw'r adgyfodiad ysbrydol y mae bedydd yn ei arwyddocau; ymha un y cyfodir y crediniol gyd â Christ, trwy ffydd gweithrediad Duw, yr hwn a'i cyfodes ef o feirw—fel megis ag y cyfodwyd ef, y rhodiom ninnau mewn newydd-deb buchedd.

(4.) Ac yn olaf, y mae bedydd o ran ei amcan eithaf, yn arwyddo angeu ein cyrph marwol hyn, a'u hadgyfodiad hwy o feirw i etifeddu bywyd tragywyddol, yr hyn yw ein cyflawn gydffurfiad ni â Christ, yr hwn a farwolaethwyd yn y cnawd, eithr a fywhawyd yn yr Ysbryd, 1 Ped. iii. 18.—O ran marwolaeth y corph, y mae *suddiant* mewn dwfr, fel y nodwyd, yn dal allan hollol ddiddymmiad bywyd, ac felly a arwydda, nid parthol, ond hollol ddistryw neu ddirymmiad corph pechod: (Rhuf. vi. 6.) a hynny, nid yn unig o ran ei allu llywodraethol, ond hyd yn oed o ran ei hânfod ef ynom ni. Ond ni ddaw hyn byth yn gyflawn i ben, hyd oni byddo i ni ddiofg y corph ei hun, yn yr hwn y mae deddf yr aelodau yn wastadol yn gwrthryfela yn erbyn deddf y meddwl: canys tra f'om yn y corph, fe fydd y cnawd yn chwennychu yn erbyn yr ysbryd, a'r ysbryd yn erbyn y cnawd: a'r rhai hyn a wrthwynebant eu gilydd, fel na allom wneuthur beth bynnag a ewyllysiom, Gal. v. 17.—Fel y mae *suddiant*, gan hynny, yn arwyddo llwyr ddilead pechod ynom ni, y mae yn rhaid fod ei ystyr eithaf yn cyfeirio at angeu ein cyrph naturiol a marwol, pan y cyflawnir y geiriau hynny,

hynny, “ Y mae yr hwn a fu farw wedi-ei ryddhau oddiwrth bechod—a'r hwn a ddioddefodd yn y cnawd, a beidiodd â phechod,” Rhuf. vi. 7. 1 Ped. iv. 1.—Yn gyfattebol i'r golygiad hyn, y mae ein Harglwydd yn arwyddo i'w ddisgyblion, ei fod yn gofyn iddynt i fyned dan *fedydd* dioddefiadau ac angeu, cyn y gallent fwynhau gwobrau a gwynfyd ei deyrnas ogoneddus ef, Mat. xx. 22.—I fod bedydd hefyd yn arwyddo adgyfodiad y saint o feirw i etifeddu bywyd tragywyddol gyđ â Christ, sydd amlwg oddiwrth 1 Cor. xv. 29. “ Os amgen, beth a wna y rhai a fedyddir dros y meirw, os y meirw ni chyfodir ddim? Pa ham ynte, y bedyddir hwy dros y meirw?” Beth bynnag yw meddwl neillduol yr adnod hon, y mae'n sicr i fod yr apostol yma yn cyfrif, fod bedydd, mewn rhyw olwg, neu ystyr, yn arwyddo adgyfodiad y saint o feirw. Y mae holl ddull ei ymresymmiad ef yn cadarnhau hyn. Fe nodwyd eisoes, fod bedydd yn arwydd o *adenedigaeth*, ond y mae hwnnw yn air o ystyr tra helaeth; canys yn Mat. xix. 28. y mae yn dal allan adgyfodiad y cyfiawn, a'r gogoniant a ganlyn. Y mae'r cymhwysiad o hyn yn naturiol a hawdd.*

Onid y mae weithian yn bryd i ddiweddu—gobeithio yr ymddengys i bob dyn pwyllog a diragfarn, fod y fylwiadau blaenorol yn cael oll eu gwarantu yng air

* A more circumstantial account of the IMPORT and DESIGN of Baptism may be found in Mr. MACLEAN's valuable work, entitled, “The Commission given by Jesus Christ to his Apostles, illustrated:” of whose strictures on that subject, the above observations are in a great measure an abridgment.—The very same views of this subject have been given by many of the most eminent Pædobaptist writers; which, I think, would hardly have been the case, all things considered, had they not been very clearly held forth in scripture. And as to the terms death, burial, resurrection, &c. having an allusion to immersion; or, that baptism represents the death, burial, and resurrection of Christ, and the believer's union and communion with him therein, with his spiritual conformity to him, in dying to sin, and rising to a new life,—it is, I believe, what none have ever had the face to deny except Mr. B. Evans, and a few other self-sufficient geniuses of recent times. — On the other side, we could easily muster up a host of Pædobaptist names, and among them, Luther, Beza, Turretine, Zanchy, Vitringa, Venema, Bochart, Markius, Spanhemius, Witfius, Vossius, Bengelius, Limborch, Le Clerc, Locke, Leighton, Barrow, Cave, Towerson, Tillotson, Taylor, Burnet, Hoadley, Baxter, Goodwin, Manton, Doddridge, Wesley, Whitefield, &c.

Duw, ac felly, fod yn yr ordinhad hon gyflawnder o arwyddocad, ac o addysg.—Coroned Duw y cwbl a'i fendith, a dysged ni i wrando ar ei lesferydd, i ymof-twng i'w awdurdod, ac i ddilyn yr Oen i ba le bynnag yr elo; yw taer weddi, anwyl frodyr, eich serchiadol gydwladwr, ac ufudd was,

W. RICHARDS.

OL - YSGRIFEN.

Fy anwyl Gydwladwyr,

GObeithio y goddefwch i mi yn awr i ofod ger eich bron rai sylwiadau ar drydydd llyfr y gwr o'r Drewen. Pan ddaethum i allan, yn ol gwahoddiad fy mrodyr yng Nghymru, i wrthsefyll ei ruthr ffyrnig ef, yr oeddwn yn ystyried fy hun yn ymosod yn erbyn gwr ag oedd yn gyndyn yn ymrasaelio yn erbyn y gwirionedd; gwr ag oedd yn abl haeru un peth o blaid ei bwngc, yng wyneb rheswm, amlygrwydd, a synwyr cyffredin; gwr rhy fychan ei ofal am ddweud y gwir, a gwr a safasai i fynu fel ysgrifennydd ac awdur yn rhy gynnar.—Ni's gallodd un peth a welais i ynddo ef o'r pryd hwnnw hyd y funud hon, beri i mi newid fy marn yn ei gylch.

Un o'i gynheddfau pennaf ef, fel ysgrifennydd, yw tywyllu cyngor; ac os cyfrifir hynny yn un o'r doniau gweinidogaethol, mawr raid fod mesur ei ddawn ef. Y mae yn rhaid addef, ei fod ef yma yn abl gwneuthur grymmusder; ac y mae ei 'sgrifennadau ymrysongar ef yn profi ei fod ef eisoes wedi gwneuthur grymmusder lawer.—Trwy gydol ei daith ddadleuol y mae ef yn troedio i fynu holl lwch y ffordd, ac yn rhodio yn y llwch hwnnw, fel ynghanol cwmwl dudew, neu niwl y fagddu.—B'le bynnag y delo ef, y mae'r haul, a'r lleuad, a'r ser, yn ffoi o'i wydd ac yn machludo; a chysgodau yr hwyr a thywyllwch yr Aipht yn ymdannu dros yr holl dueddau. Pwy a ddichon sefyll o flaen y fath wrthwynebwyr!

Y mae ef yn dweud fwy nag unwaith, mai er mwyn amddiffyn ei enw moesol, y darfu iddo ef ysgrifennu ei drydydd llyfr. Os felly, y mae yn naturiol i ymofyn, pa fodd y llwyddodd ef yn ei orchwyl? Nid wyf i yn

cofio am un peth a dd'wedais i, ag oedd yn gwalgu mwy ar ei enw moesol ef, na'r hyn a nodais am ei gyhuddiad yn erbyn *cangen* o'r bedyddwyr—"O ymddygiad mor anfwyn (medd efe) a phe b'ai crefydd yn gynhwysedig mewn anghariad, llid, a bradwriaeth; y rhai a ymddangosent dan rith o fwyneidd-dra, a phroffes o gariad, pan nad oedd y cwbl ond cochl i guddio yr anghariad a'r malais mwyaf," &c. Y mae'r cyhuddiad yn cael ei ddwyn yn erbyn *cangen* gyfan, wrth yr hyn y mae'n rhaid deall *un eglwys*, o leiaf. Yn wir fe dybygid fod nifer o eglwysi yn cael eu cynnwys ganddo dan y cynnwys ddesgrifiad, gweinidogion pa rai a ymwithient i blith ei frodyr ef, "Gan eu galw, y brawd hwn a'r brawd arall, a chymmeryd arnynt i weddio am eu llwyddiant, ond er hynny a ennynent yr anghydfod a'r rhwygiad mwyaf anfrawdol," &c. Fy marn i am y cyhuddiad hwn yw, mai un anwireddus ydyw, a ddarfu iddo ef ei lyselu fel rhyw fath o efgus am ei waith yn torri'r heddwch, a thrin ei gym'dogion mor giaidd. Mi a amlygais fy ammheuaeth yn fy ail lyfr, ac a alwais arno ef i "sefyll i fynu fel gwr, ac enwi y troseddwyd yn hy, fel y gallem eu hadnabod a'u ceryddu hwy ar gyhoedd." Ond a ydyw ef yn awr yn gwneuthur felly? Nac ydyw. Nid yw ef yn beiddio nodi allan gymmaint ag un o honynt wrth ei enw. Ac onid yw hyn yn rhoi lle i feddwl mai cam-dystiolaethu yn eu herbyn a wnaethai? Os oedd ef yn abl profi ei gyhuddiad, y mae lle i feddwl y gwnaethai ef ryw gynnyg yn awr tu ag at hynny, yn enwedig, gan mai er mwyn *amddiffyn ei enw moesol* yr ysgrifennasai ef y llyfr hwn.—"Y maent (eb efe) yn ddigon adnabyddus yn eu gwlad eu hunain, ac nid oeddwn i yn chwennych wrth achwyn arnynt i wneud eu henwau yn adnabyddus yn un lle nad oeddid yn adnabod eu bai ynddo."—Mawr iawn, yn ddién, raid fod eu rhwymau hwy iddo ef am ei dynerwch. Yr un pryd, y mae'n rhaid meddwl, os y'nt hwy mor adnabyddus yn eu gwlad, mai hawraf, a diogelaf i gyd, y gall'fai ef eu henwi. Ond dyma ffordd gyffredin y rhai sydd yn hoffi y swydd wael o ddwyn camdystiolaeth yn erbyn eu cym'dogion. Ond pwy dybygfai, wedi'r cwbl, y buasai ef yn ceisio llechu dan fy aden i—"Mi a enwaf yn hy (eb efe) un o'r pennaf yn y gelfyddyd hon, sef Mr. W. Richards, o Lynn."—Rhyfedd y fath loches a gafas ef o'r diwedd i gilio iddi, rhag awch y cyfrifiad uchod!

Mewn cyfeiriad at rai o'i ymadroddion achwyniadol yn fy erbyn i, y mae ef, yn fyml iawn ei wedd, yn dweud, nad yw ef ddim yn ammeu, na's gallai yntef fwrw cyffelyb gawod o ogan a gwarth ar fy mhen inneu, &c. "Ond (eb efe) y mae arnaf ofn pechu." Megis pe dywedfai, "Ha wyr! gwelwch yma, y fath wahaniaeth fydd rhyngof fi a'm gwrthwynebwr! mor dduwiol yw fy ymddygiad i, ac mor ddrygionus yr eiddo yntef;" neu, mewn geiriau eraill, "De'wch yma, ha wyr, oll; a gwelwch fy zel dros Arglwydd y lluoedd."—Ffordd hynod yw hon i wneud cyngor y gwr doeth, Diar. xxvii. 2. Ond pa fodd y darfu iddo ef brofi, ei fod yn meddu y fath lareidd-dra, a bod arno gymmaint o *ofn pechu*? O, fe wnaeth hynny yn rhagorol, trwy haeru, fy mod i yn ymhonni o anffael-edigrwydd fel y Pab—fod yn amlwg fod fy myrbwyll-dra a'm rhagfarn yn fy anghymhwyso i ystyried meddyliau dynion o wahanol farn—i mi dybied mai anghrist oedd Crist ei hun—a'm bod i yn un anheilwng o'i gredu, ac yn ddyn cwbl-ddiddal, &c. (9. 10. 24. 31.) Pwy yn awr a ddichon ddweud llai nad oes ar Mr. E. ddarfawr *ofn pechu*, trwy lefaru geiriau celyd am ei gym'dogion?

Pan ddarfu iddo ef ddifrio pobl yn ei lyfrau, mae'n debyg mai nid heb achos y gwnaeth hynny.—Y mae'r cyfryw ymddygiad ynddo ef yn tarddu (ysfywaeth) "oddiar *angenrheidrwydd*, ac nid oddiar un ewyllys drwg i'w henwau a'u personau."—Ond am fy ngeiriau i, y mae ef yn taeru, "Na tharddasant hwy ddim oddiar y cyfryw *angenrheidrwydd*, nac oddiar ewyllys da, *YN SICR*." Dyma'r gwr fy'n bostio ei dduwioldeb, ac yn cyhuddo eraill o ymhonni anffael-edigrwydd, ac arfer geiriau dirmygus. Fel hyn y mae cenedl y Ceccrod yn wastad yn ymddwyn: fel pe b'ai hawl ganddynt hwy i fod mor dafodrydd ag y mynnont, heb gan neb eraill unrhyw hawl i agoryd eu genau yn eu herbyn. Y maent hwy yn wastadol *dan angenrheidrwydd*, ac y mae eu hymddygiad, o hyd, yn gymmwys ac yn rhefymol, pa gymmaint bynnag o dafod drwg a arferont. Ond os cynnyg neb eu gwrthddywedyd, neu dalu'r pwyth iddynt, yn eu ffordd eu hunain, hwy a daerant yn wyneb yr holl fyd, fod y fath ymddygiad yn anghyfiawnder noeth a diesgus. O'm rhan fy hun, ni's gallaf ei gyfrif yn un math w'radwydd i gael fy ngalw yn un

anhellwng i'w gredu ac yn ddyn diddal, &c. gan ŵr ag fydd yn methu profi gwirionedd ei gyhuddiad yn erbyn y corph neu *gangen* o bobl a soniwyd uchod, ac felly yn gorwedd dan y cyfrifiad o lyfelu'r anwiredd.

Yn dal. 4, y mae yn cyfaddef, nad yw ef ond *llai na'r lleiaf*; "er hynny, (eb efe) y mae yn ein plith filoedd ag fydd o gynhyfsgaeddiadau rhagorol i chwilio y ddadl i'r gwaelod." Miwya'i gyd, ynte, yw'r cywilydd iddo ef, yn ynad neb. i gymmeryd y gwaith yn llaw: canys yn ol yr addefiad hwn, efe yw y dyn mwyaf anghymmws o'r holl blaid i 'sgrifennu ar y pwngc. Yr oeddwn i o hyd o'r un farn am dano ef: ac yn wir mi ddymunais lawer gwaith ddarfod i ryw un o honoch chwi, o'r fath y mae ef yn enwi, sefyll i fynu ar yr achos hwn, yn lle gwr o gynheddfau a chynhyfsgaeddiadau, mor annigonol—Heb fedru 'sgrifennu gymmaint ag iaith ei fam, fel y mae ei dri llyfr yn ddigonol yn tystio; ac heb onestrwydd, neu o leiaf heb synwyr, i iawn ddarlunio egwyddorion a rhesymmiadau ei wrthwynebwr, fel y dangosais eisoes yn amlwg yn fy llyfrau blaenorol; y mae ef er hynny yn disgwyl i mi ymddwyn tu ag atto megis ped f'ai ef yn un o'r dynion mwyaf hyddysg neu fedrus yn y byd yn y iaith Gymraeg, a mwyaf cyfarwydd a thêg yn y ddadl yng-hylch bedydd—Am i mi gynnyg ei ofod ef ger bron yn ei wir a'i briodol liw a'i lun, y mae ef mae'n debyg wedi ffrommi yn aruthr, a chwedi codi'r fath floedd yn fy erbyn, a phe darfuasai i mi fod yn euog o ryw erchyll gyflafan neu ysgelerder, pan nad oedd bosibl i mi ei ofod ef allan mewn dull mwy ffurfiol, heb wneud hynny ar goft gwirionedd ac onestrwydd.—Peth annymunol dros ben, frodyr, yw gorfod ymdrin â dynion a f'ont yn anhyddysg yn y wers angenrheidiol a gwerthfawr o *bunan-adnabyddiaeth*. Ped fuasai fy ngwrthwynebwr wedi dysgu yn ddigonol y wers auraid honno, yr wyf yn hyderus na buasai ef ddim yn chwannog iawn i ysgrifennu llyfrau yn y iaith Gymraeg, neu ymdangos yn y byd fel awdur.—Ond gan ei fod ef o'r diwedd yn dechreu gweled ei ddiffyg, a'i fod ef yn *llai na'r lleiaf*, hyd yn oed o ran cynhyfsgaeddiadau i chwilio'r ddadl i'r gwaelod, pwy a ŵyr na fydd ei araith ef rhagllaw ryw beth yn fwy tawel a hynaws?

Yn dal. 5, y mae yn achwyn, i mi, yng odre dalen ditl fy ail lyfr, *gam-dadogi* arno ef fy ngeiriau fy hun. Ond

Ond pa fodd y gall hynny fod, gan ddarfod iddo ef trwy eu cymmeradwyo hwy, eu mabwysiadu, ac felly eu gwneud yn eiddo ei hun? Ac y mae ef yn awr yn dweud yr un peth, trwy haeru, i 'stad genhedlig yr Iuddewon gael ei throsglwyddo i'r Cenhedloedd. O ran yr hyn a soniais i am ei ddrwg-driniaeth ef o *Wilson, Jenkins*, ac eraill, mi a adawaf i chwi farnu rhyngom, yn ol ystyried yr hyn a ddywedais i ar y pen hwnnw yn y llythyr cyntaf o'm hail lyfr.—Ymherthynas i'r *diwygwyr*, &c. ni feddyliais i ddim dweud iddynt hwy fyned i golledigaeth, ond na ddarfu iddynt hwy ddim adferu y ffydd apostolaidd, na chysionach ffydd na ffydd Rhufain, &c.—Pell oddiwrthyf fi y bo dywedyd, na's dichon neb, hyd yn oed o aelodau eglwys Rhufain, fod yn gadwedig. Y mae egwyddorion llygredig, yn ddieu, yn niweidiol iawn a pheryglus: fe lysg y tân y coed, y gwair, a'r foff; ond, mae'n debyg y cedwir rhai o adeiladwyr y cyfryw ddefnyddiau: etto fe a'u cedwir megis trwy dân; ac os gwaith neb a losgir, efe a gaiff golled. (1 Cor. iii. 11, &c.) Y mae gwenwyn a pherygl enaid ymhob cyfeiliornad, neu lygriad o athrawiaeth Crist, am hynny mae'n ddyled ar bob cristion eu gwrthwynebu hwy yn gadarn, gan gydymdrech gyd â ffydd yr efengyl.—Y mae egwyddorion y diwygwyr a'r tadau a soniais i am danynt, yn ymddangos i mi yn dra gwahanol oddiwrth eiddo'r apostolion, ac ar y fail honno y darfu i mi eu gwrthwynebu.—Ofer, ond odid, fydd i Mr. E. ddisgwyl y cydnabyddaf fi fy mai am hynny, er mor *gywilyddus* y mae yn ei gyfrif, dal. 8.

Yn dal. 9, y mae yn gweled bod yn dda i'm darlunio fel dyn *ambwyllog*, neu *ynfyd*, er cymmaint fydd arno o *ofn pechu*, trwy arfer geiriau cyffelyb i *Raca* ac *ynfyd*. Yn yr un ddalen y mae'n dweud, i mi dybied mai anghrist oedd Crist ei hun—a'm bod i'n arferyd geiriau'r ddraig, &c.—Gobeithio nad yw'r fath ymaddodion yn gofyn attebiad.—O ran y ewestiwn yng hylch *anghrif*, nid yw ond oferedd i fiarad ag ef yn ei gylch, gan nad ymddengys ei fod ef gymmaint a chwenych ei ddeall. Y mae ef, yn ei ffordd, onest ei hun, yn ceisio fy ngwneud i yn atgas, ac ysgymmun beth, yng olwg pawb, am yr hyn a ddywedais ar y pen hwnnw, heb gynnyg, er hynny, i ddadymchwelyd yr egwyddorion ar ba rai y mae fy rhesymmiadau i yn cael eu sylfaenu; sef, fod yr ysgrythur yn rhagddangos,

y byddai i *wrthgiliad cyffredinol* gymmeryd lle, ymysg proffeswyr crist'nogrwydd, yn fuan yn ol dyddiau'r apostolion;—y byddai i'r gwrthgiliad hwnnw i barhau hyd oni ddelo Crist i fod yn Frenin ar yr holl ddaear, fel ag y bydd un Arglwydd, a'i enw yn un; yr hwn a ddifetha anghrist â chleddyf ei enau, ac a'i dilea â disgleirdeb ei ddyfodiad;—na fyddai y wir eglwys, yn y cyfamser, yn weledig, fel gosodiad bydol, neu blaid o bobl mewn cymmeriad neu gyfrifiad yn y byd, eithr y byddai yn gyffelyb i wraig gyftuddiol, a ffoisai i'r anialwch, ac a arhosai ynghudd yno, dan nawdd ceidwad anweledig, ac mewn amynedd yn disgwyl amser ei gollyngdod. Gwrth-brofed fy ngwrthwynebwyr yr egwyddorion hyn os gall; ac yna mi a rof gennad iddo i'm gwaradwyddo o'u plegid.

O ran geiriau'r apostol, yn Rhuf. vi. 4. yr wyf yn meddwl i fod eglurhad digonol o honynt wedi cael ei roddi yn y llythyr blaenorol. Ac am sylwiad ein hawdur ynghylch *trochiad*, yn dal. 9, a 21, mai oddiwrth y *Phariseaid* câdd ei goppio, ac mai eu harferiad hwy yn ddiarnheuol yw ei ffynnon; y mae'n rhaid dweud, mai un tra godidog ydyw. Peth rhyfedd na buasai ef yn 'chwanegu, mai hynny hefyd yw *barn y rhan fwyaf o'r byd dysgedig*. Ond os darfu i ddisgyblion y *Phariseaid* esponio Rhuf. vi. 4. fel yn cyfeirio at y *dull* o fedyddio, [sef at drochiad] er mwyn ymgadarnhau ynddo, beth attolwg all'fai beri i rai o'r pennaf o'i blaid ef roddi'r unrhyw esponiad o'r geiriau? Beth a barodd i'r enwog Dr. DODDRIDGE i nodi ar y testun, "Nad oedd ond *teg-wch* i addef ei fod yn cyfeirio at yr arfer o fedyddio *trwy drochiad*? A ph'eth a barodd i WHITEFIELD ddweud ar yr un testun, "Ei fod yn ficer yn cyfeirio at y modd o fedyddio, yr hyn oedd *trwy drochiad*?" A ph'eth a barodd i WESLEY ddweud, fod y geiriau, *claddwyd ni gyd ag ef*, yn cyfeirio at yr hen ffordd o fedyddio trwy drochiad? Beth hefyd a barodd i LUTHER i amlygu ei feddwl i'r un perwyl? Ie, a ph'eth a all'fai beri i'r rhai a enwais yn y nod ar ddiwedd y llythyr blaenorol, ynghyd â llaweroedd heb eu llaw hwy, o'r *enwocaf o daenllwyr babanod*, addef yr un peth? 'Does bosibl mai tū ag at anrhydeddu y *Phariseaid*, ac ymgadarnhau yn y ddesod o drochiad, y gwnaethant hwy hynny.—Ond nid oes ddiben ar roi ateb i holl groefaniaith ddireswm y gwr hwn.

Yn dal. 10, y mae'n dweud, fy mod i gwedi addef, nad oedd disgyblu'r holl genhedloedd trwy fedydd ond y rhan leiaf o weinidogaeth yr apostolion, &c. pan nad oedd yn bosibl i mi addef y fath beth, gan nad wyf fi o'r farn y dichon neb gael *eu disgyblu trwy fedydd*. Ei farn ef, ac nid yr eiddo fi, yw y dyb odidog honno.

Dal. 11. O ran y geiriau, "Cofia, Arglwydd, waradwydd dy weision," (Salm lxxxix. 50.) nid yw wiw iddo ef wadu fod y llefarwr yn galw am, neu yn cyhoeddi y dialedd dwysol yn erbyn *gelynyon yr Arglwydd*. Darllenwch yr adnod a'r un ganlynol. Y mae amryw adnodau o'r un natur a dull, i'w gweled yn llyfr y Salmau; megis Sal. lxxiv. 18, 22. "Cofia hyn, i'r gelyn gablu, O Arglwydd, ac i'r bobl ynfyd ddifenwi dy enw—Cyfod, O Dduw, dadleu dy ddadl, cofia dy waradwydd gan yr ynfyd beunydd. Nac anghofia lais dy elynion," &c. a Sal. cxxxvii. 7. "Cofia, Arglwydd, blant Edom yn nydd Jerufalem; y rhai a ddywedent, Dinoethwch, dinoethwch hi, hyd ei sylfaen," &c.

Y mae'n ddigrif ddigon ei glywed ef yn gwadu iddo ef dorri'r heddych, neu ddechreu'r ymrasael presennol; peth fydd mor groes i bob ymddangosiad.—O ran *llyfr WILSON*, yr oedd hwnnw yn argraphedig yn Gymraeg er ys *agos i ddeugain mlynedd*: ac mi dybygw'n na's gall'fai fod dim achos i neb gymmeryd yn chwith iddo gael ei *ail-argraphu* yn y flwyddyn 1785. Os mewn ffordd o ateb i *WILSON* y 'sgrifennodd ein hawdur ei lyfr cyntaf, peth rhyfedd iddo ollwng yn angof i nodi hynny yn ei *ddalen dirl*. Ni welaf fi un rhith o reswm i alw ei lyfr ef yn ateb i lyfr *WILSON*, mwy nag fydd i'w alw yn ateb i lyfrau *JENKINS*, a'r lleill o'n hysgrifenwyr ni y mae ef yn eu henwi; nac agos cymmaint o reswm ag fydd i'w alw yn ateb i'w gamddarluniadau anniben a didoraeth ef ei hun.

Dal. 12. Y mae ef yn addef, fod cyfammod Sina yn gyfammod *g-weithredoedd*; ond bod agwedd y cyfammod gras ynddo mewn dull deddfol, &c. O ran ei haerriad ef, nad wyf fi yn cynnyg un ateb iddo ar y pen hwn, gwelwch fy llyfr cyntaf, llythyr II. a barnwch drosoch eich hunain.

Dal. 13. Ymddengys ef yn lled rwgnachlyd o eisiau *prawf*, fod y *CENEID* yn meddiannu dinafoedd yng ngwlad Juda: attolwg, edryched yn 1 Sam. xxx. 29. a ehydmares y lle hwnnw â Barn. i. 16.—Ac mewn perthynas

thynas i ORNAN, os nad oedd ef yn *Profelyt*, peth rhyfedd iddo gynyg *ei dir* yn rhodd tu ag at wasanaeth Duw Israel, *a'i ychen* yn boeth offwrn iddo ef.—Os gwr digred oedd ORNAN, mae'n debyg fod y *digred* mewn gwell sefyllfa, yng wlad Israel, yn nyddiau Dafydd, nâ'r *Profelytiad*; canys yr oedd ORNAN yn *berchen tir*, a meddiannau helaeth a thywyfogaid, mae'n debyg; ond wrth gyfrif ein hawdur, ni's gall'fai *Profelyt* feddu cymmaint a chŵys o dir yno. (2 Sam. xxiv. 22, 23.)—Am yr hyn a ddywed ef yn yr undalen ynghylch teyrnas nesoedd, &c. gwelwch fy llyfr *cyntaf*, dalen 24, a'r *ail*, dalen 9, 87.—Ac am y *nofiwn* o ddisgyblu trwy *fedyddio*, gwelwch fy *ail lyfr*, dal. 10, a 71, a barnwch rhyngom.—Dywed ef yn yr un lle, “Nad yw pregethu nac ymddiddan yn gwneuthur neb yn ddisgyblion.” Ond fe dybygid fod hynny ryw beth yn groes i'r ysgrythur—“Pa fodd y clywant heb bregethwr—ffydd fydd trwy glywed,” &c.

Dal. 14. Barnwch hefyd rhyngom ymherthynas i 1 Cor. vii. 14. wedi edrych yn fy llyfr *cyntaf*, dal. 29, 30. a'r *ail lyfr*, dal. 10, 11.—O ran ystyr llythyrennol y geiriau gwreiddiol, fe all'fai wybod nad oeddwn i yn ammeu nad *sanctaid* ac *aflan* ydyw: ond y cwestiwn mewn dadl yw, Beth fydd i ni ddeall wrth *sanctaid* ac *aflan* yno?—Mi a amlygais fy meddwl yn y lleoedd a nodwyd; ac ni ddichon ef ei wrthbrofi.—Mewn perthynas i'w sylwiadau ef ynghylch bedydd yr Ysbryd Glân, (dal. 14, a 15.) gwelwch fy nodiadau i yn y llythyr blaerorol, yn gyftal ag yn y llyfrau o'r blaen. (llyfr *cyntaf*, dalen 39, 40, a 63. a'r *ail*, dalen 90.) Trwy *dywalltiad* (medd efe) y llanwyd y tŷ lle'r oedd yr apostolion wedi ymgynnull ar ddydd y pentecost. Ond ped addefid hynny, ni fyddai ddim i'w bwrpas ef. Mi welais amryw weithiau lenwi bedyddle trwy dywallt dwfr ynddo; ond nid yw ddim yn canlyn mai eu tywallt a ga'dd y bobl a fedyddiwyd yn y cyfryw fedyddle. Mi allaf fi, â llygaid diragfarn, weled yn eglur *juddiant* yr *apostolion* yn y tŷ a gawfa'i ei lenwi megis ag afon lifeiriol.—Am y camddarluniad y mae ef yn ei grybwyll ymhellach, yn dal. 15, mi a adawaf i chwifarnu rhyngom, yn ol edrych yn y lle y mae yn cyfeirio atto yn fy llyfr i.

Dal. 16. O ran ei groesaniaith ef yma, ac yn dal. 28, ac mewn lleoedd eraill, ynghylch *casgliad*, ac ordinadau:

hadau *pendant*, &c. mi a amlygais fy meddwl eisoes yn eu cylch yn ddigonol; gwelwch fy llyfr *cynfas*, dal. 41, 42, a'r *ail*, dal. 101, 102, 103: a barnwch rhyngom.

Dal. 17, 18, 19. Tybygid ei fod ef mewn rhyw bryder yn awr rhag i mi ei gyfrif ef yn IUDDEW: ond ni feddyliais erioed ei fod ef yn wr o'r genedl honno, neu wedi disgyn o un o 12 llwyth Israel; etto mae'n rhaid addef ddarfod i'w ymddygiad a'i resymmiadau ef ymddangos yn fynych i mi yn dra *Iuddewaidd*.—Garw yw ei gintachrwydd ef, am i mi ddweud, y gwyddwn fod ei dystion ef yn fynych yn ymrafaelio yn eu herbyn eu hunain. “ Fe wyddai hynny,” eb efe, “ Pa fodd y gallodd ef ynte mewn cydwybod roddi ond un ochr o'u hymrafaeliad ger bron ei ddarllenwyr?” &c. Atteb; am fy mod yn meddwl fod yr un ochr honno yn cynrhwys y cwbl a ddywedafent hwy yn rhesyfymmol ac yn onest: yn eu dywediadau ar yr ochr arall yr wyf yn cyfrif eu bod hwy fel yntef yn *chawareu'r Iuddewon*.—Y mae ef yn taeru fyth, mai ystyr flaenaf y geiriau *Tabal a Baptizo*; yw *lliw*, *golchi*, a *gwlychu*: at yr hyn y mae rhyw un, os nad wyf yn anghofio, yn chwanegu, *lleithio*. (*to moisten*).—Wrth hyn, rhyw ddefod gyfleus dros ben raid fod bedydd; gan y gallir ei gweini gant o ffyrdd; ac un ffordd yn y byd, ymron, ag y gwelir bod yn dda; canys cyhyd ag y byddo dyn yn cael ei *gwlychu*, neu ei *lleithio*, neu ei *lliw*, &c. mewn un mesur, ni's gall y gweinyddiad lai na bod yn gymmwys, tra yr arferir y geiriau perthynol ar yr achos.—Hefyd, gan nad oes achos, yn ol tyb ein hawdur, i fedyddio'r *bell gorph* (ac y mae'n sicr nad oes un reol ysgrhythurol i wneud cymhwysiad o'r dwfr at un rap o'r corph yn neillduol) fe fydd *gwlychu* neu *lleithio* y *gwegil*, y *farwdl*, neu *ben yr elin*, yn llwyr ddigonol. Y mae'n beth cwbl ddilys, nad oes gymmaint ag un arferiad yn holl gyfreithiau Moses wedi ei adael yn y fath amgylchiad penrydd. A ddichon ef ddisgwyl i'r *deistiaid* beidio gwawdio, tra fyddo ef yn rhoi darluniadau mor anniben o'r deddfau crist'nogol? Fe ddylai'r *deistiaid* ddiolch i'r fath wyr ag ef am bob mantais a gawfant yn erbyn proffeswyr crist'nogrwydd.—*Gair o ystyr helaeth*, eb efe, yw *baptizo*, yn cynnwys amrywiol ddull o arferiad, &c. Y mae pob amgylchiad yn neddf yr ordinhad, ac yn yr hanes ysgrhythurol o'i gweinyddiad, ac yn holl ymadroddion y 'sgrifenwyr dwysol yn ei chylch, yn gwadu hyn.

hyn.—Y mae'r cwbl yn ei darlunio fel rhyw *un ddefod* neillduol: yr hyn ni's gall'fai fod, os yw y gair yn naturiol a phriodol yn arwyddo *taenellu a thywallt*, yn gyftal a *throchi*; canys y mae y rhai hyn yn cael eu cyfrif trwy yr holl ysgrythur yn dair defod wahanol. Y mae synwyr cyffredin hefyd yn dysgu pob dyn i'w cyfrif felly.

O ran ystyr y gair *Hebraeg* TABAL, y mae'n hysbys fod y dysgedigion yn gyffredin yn ei gyfrif yn cyfateb i'r geiriau Groeg, *bapto* a *baptizo*. Y maent hefyd yn addef, mai trochiad, neu suddiant, yw ystyr y gair *bapto*. Y cwestiwn yn awr, ynte, yw, Beth yw ystyr *baptizo*, y gair a arferir yn y Testament Newydd am *fedyddio*? I bwy y gofynir y cwestiwn?—Nid i Dr. Owen: y mae ei ragfarn yn amlwg yn ei anghymhwyso ef i fod yn farnwr ar yr achos. I ddweud mai nid *baptizo*, ond *embaptizo*, yw y gair priodol am *drochi* yn y iaith Roeg, fydd beth mor anwireddus a gwrthun a phe dyweder, mai nid *mergo*, ond *immergo*, yw y gair priodol am *drochi* yn y Lladin. Braidd y gallir credu i'r doctor ddweud y fath beth. Os do, fe ddylai ei frodyr ei gelu rhag cywilydd o hyn allan, ac felly guddio noethni yr hen wr. I bwy, ynte, y gofynwn y cwestiwn hwn? Nid i dystion Mr. Evans: y maent hwy yn ymrasaelio yn erbyn eu gilydd, ac yn fynych yn eu herbyn eu hunain. Ac ni's gofynwn ychwaith i'r dysgedigion ymylg y bedyddwyr, megis Du VEIL, GALE, WHISTON, GILL, a ROBINSON, &c. Byddai rhai, ond odid, yn anfoddlon i'w cyfrif hwytheu, mwy na'u gwrthwynebwy, yn gwbl ddiuedd. Ond ni a ofynwn y cwestiwn i farnwyr diduedd, digonol, ac anwrthodadwy, sef i'r GROEGIAID, i iaith pa rai y mae y gair dan ein hystyriaeth yn perthyn. Pwy ateb a gawn ni ganddynt hwy? "Prif ystyr y gair BAPTIZO," meddant hwy, "yw *trochi* neu *juddo*:" canys felly y ca'dd yr ordinhad ei gweini gan y crist'nogion o'r genedl honno ymhob oes. Mor ddiamheuol a sefydlog yw y farn hon o'r eiddynt, a bod y bobl o'u cymmundeb hwy ag fydd yn preswyllo taleithau oeraf *Russia*, yn gyflon yn arfer *trochiad*, er fod yr eira yno yn gorchuddio wyneb y ddaear, a'r ia wyneb yr afonydd y rhan fwyaf o'r flwyddyn.—Y mae aelodau eglwys Groeg, frodyr, o oes i oes, wedi dwyn tyftiolaeth o unfryd, trwy eu hymarferiad, mai *trochi*, neu *juddo*,

ac nid dim arall, yw *prif ystyr*, neu *briodol arwyddocad*, y gair BAPTIZO.—A phwy ddyn a feiddia ddweud ei fod ef yn deall ystyr y gair yn well nâ'r *Groegiaid* eu hunain? Hyn oedd eu barn ymhob oes, ac hyd yn oed, pan oedd agos holl ddysgeidiaeth Europ yn eu meddiant hwy. Yn sicr, fe ddylai hyn derfynu'r ddadl, a distewi dadwrdd ein gwrthwynebwyr ar y pen hwn.

Yr wyf fi etto yn dweud, mai *prif* neu *briodol ystyr* y gair BAPTIZO yw *trochi* neu *suddo*, yn ol *tystiolaeth yr holl fyd dysgedig*; canys mi a wn eu bod hwy yn wastad yn dwyn y fath dystiolaeth yn eu horiau *sobr a tharwel*. Os yw rhagfarn brydiau eraill yn eu dallu, ac yn peri iddynt ymrafaelio yn eu herbyn eu hunain, ni allaf fi ddim help i hynny.—Y mae Mr. E. yn grwgnach yn aethus am i mi ddweud, “fy mod yn barod i feddwl, mai efe yw y cyntaf oll a feddodd y fath eondra, a haeru, mai *lliw*, *gwlychu*, a *golchi*, yw ystyr *flaenaf* y geiriau TABAL a BAPTIZO. Os darfu i mi gam-ddywedyd, mi ddymunwn iddo ef fod mor fwyn ag enwi pwy a fu mor happus a chael y blaen arno yn y fath odidog ddywediad. Nid wyf fi ddim yn cofio i mi gwrdd â'r fath haeriad, mewn cynniter o eiriau, yngwaith y gwr o Groesofwallt: ac y mae yr hyn a gynhwysir yno, (yn dal 141. vol. 2.) yn anghyfattebol.—Ond, attolwg, a yw ein hawdur ddim yn gallu gwled, nad yw yr hyn y mae ef yn ei alw, yn *ystyr flaenaf* y geiriau, *ddim llai nâ THAIR o ystyriaethau gwahanol*? Peth rhyfedd os dichon fod i un gair fwy nag un ystyr *blaenaf*.

Dal. 21. Y mae ef yn dweud, nad oes yn fy llythyrau i ynghylch *angbrist*, un cysgod o brawf i fod hynny yn perthyn i fedydd babanod. Yn fy marn i, y mae hynny yn beth llwyr anwireddus. Ond darllenwch ehwi y llythyrau, frodyr, a barnwch rhyngom. Rhyfedd os nad ymddengys, i bob darlennydd pwyllog, ryw bet' yno mwy nâ *chysgod* o brawf.—Am y ddadl ynghylch cymmunde' babanod, gwelwch fy *llyfr cyntaf*, dal. 82, ac yn y blaen; a'r *ail lyfr*, dal. 98, 99, 100, a barnwch rhyngom.

Yn dal. 22, y mae ef yn fy nghyhuddo o ddwyn *camdystiolaeth* yn ei erbyn yn dal. 35, 83, 86, o'm *bail lyfr*, ac yn ymddangos yn fawr ei duchan ar yr achos. Ond mai efe ei hun yw y *camdystiolaethwr*, fel arferol, a ymddengys i bwy bynnag a welo fod yn dda i edrych yn

yn ddiuedd yn y dalennau a nodwyd o'm llyfr i.—Yr un peth allid ddweud am ei haeriadau ef yn gyffredin, megis nad oes yn fy llythyrau i un cysgod o brawf fod perthynas rhwng bedydd babanod ac anghrist—na ddarfu i mi gymmaint a cheisio profi fy mhwngc yng-hylch cyfammod Abraham—a'i fod yntef wedi profi'n gadarn yr hyn a gymmerasai arno—fy mod i yn ym-honni o *anffaeledigrwydd* gymmaint a'r Pab, a'r cyffelyb. “Yr wyf fi (eb efe) yn arddel athrawiaeth *fierwydd deall*—nid hynny, ond *anffaeledigrwydd* yw'r peth y dywedais i yn ei erbyn.” Dyma i chwi wr tēg ac oneft. Am fy mod i yn meddwl, fod *fierwydd deall*, o ran egwyddorion ac ordinhadau yr efengyl, yn awr yn gyrhaeddadwy, o blegid eu bod yn cael eu gosod allan yn eglur yn y 'sgrythur, y mae ef yn ei ddigywilydd-dra priodol ei hun, yn fy nghyhuddo i o ymhonni o *anffaeledigrwydd*, fel y Pab. Er hynny, efe a wŷr o'r goreu nad hyn yw'r gwir. Ni ymhonnais i erioed o *anffaeledigrwydd* mwy nag yntef. Tybygid iddo ef gael ei wasgu yn lled galed, gan yr hyn a ddywedafwn i am ei ddarluniad dirmygus a *deistaidd* ef o'r ysgrythur (fel yn annigonol i ddysgu dynion i wahaniaethu rhwng gwirionedd ac anwiredd) ac na wyddai ef am un ffordd mwy effeithiol i'm hatteb, nâ gwaeddi allan, *Anffaeledig! anffaeledig! Pab! Pab!* (dal. 25.) Hen arfer plant y celwydd ar gecreth, pan f'ont wedi dwyn eu hunain i ryw gabidwl, neu ddyryffwch, yw dwyn rhyw gyhuddiad diriaid, neu gamdystiolaeth, yn erbyn y sawl a gynhygai eu hargyhoeddi.—Yn yr un ddalen y mae ef yn dweud, “ei fod ef, a *miloeidd*, yn gwel'd y prawf yn eglur mewn awdwyr, i fod bedydd babanod mewn arferiad yn y *ddwy oes gyntaf*.” Mor eglur, ond odid, ag y gwelodd *miloeidd* eraill *sendith y mamau, canbwyllau cyrpb, a gwrach y rhibin*, a'r cyffelyb. Yr wyf fi etto yn dweud, pe buasai bedydd plant o'r nef y buasai ei hen arddelwyr mor adnabyddus o'i wir sylfaen a phobl yr oes hon—Nid gwir yw fod difnyddion yr oes hon yn medru profi duwdod Crist yn well nâ'r prif grist'nogion.—*Dyna i chwi resymiad* (eb efe) am sylwiad o'm heiddo i, yn dal. 69. o'm hail lyfr. Trowch, i'r lle, frodyr, a dywedwch i mi, b'le mae'r anghymhwysder o ddweud am ddefodau a ddaethent i'r byd yn y 3ed oes. a'r rhai a allid eu galw yn blant *undad-unfam*, y dylent *sefyll neu syrthio ynghyd*.

Dal.

Dal. 23. Am y nosiwn werthfawr o *ddisgyblaeth* baban newydd eni, gwelwch fy ail lyfr, dal. 71, a barnwch rhyngom—Am ddigwydd i mi ddweud, nad y'm ni ddim yn gwadu fod taenelliad yn daenelliad, y mae ef yn dwyn testunau o'r 'sgrythur i'm herbyn—mawr-les a wnelont iddo. Nid y'nt, yn fy ngolwg i, fawr i'w bwrpas. Y mae ef gwedi'n yn sylwi yn dra phruddaidd, "Quid yw'n drueni na bai crist'nogion yn adnabod iaith y 'sgrythur, er mwyn peidio a'i goganu"—fel ped fuasai'r sylwiad uchod yn *ogan ar yr ysgrythur*.—Dangosfed i mi, os gall, b'le y darluniais i y cyfammmod gras fel cyttundeb rhwng dwy blaid. O bryffur, nid wyf fi ddim yn cofio; ac y mae yn amhosibl, am ei fod yn groes i'm barn: canys nid wyf fi yn golygu y cyfammmod gras, o ran ei sylwedd, yn ddim amgen na'r *esengyl*: ac ni feddyliais i erioed mai cyttundeb rhwng dwy blaid yw'r *esengyl*.

Dal. 24. Wrth addef iddo fy nghydmaru i *Goliath*, a *Rahsbatch*, y mae yn addef iddo fy nghydmaru i rai o'r pennaf o elynion Duw; ped fuasai yn fy nghydmaru i'r diafol, ni allai ef ddim fy ngofod allan mewn gwaeth lliw. Pell oddiwrthyf fi y bo achwyn am hyn. Ni all gwr mor llariaidd a Mr. E. wneud ddim camwedd.—Y mae etto'n dweud ei fod yn *sicn yn wirionedd*, na ddarfu i mi gymmaint a cheisio profi fy mhwngc ynghylch *cyfammmod Abraham*.—Rhyfedd gymmaint a ddichon ef ei haeru!—Gwelwch fy ail lyfr, dal. 75, a'r cyntaf, llythyr II.—Cyn fy nghyhuddo i o'r *ysg*, ef a ddylfai ddangos ei warant am alw un peth yn awr, yn *orchwyliaeth cyfammmod Duw*, heblaw *gweinidogaeth yr esengyl*.—Yr wyf etto o'r farn, fod ei lyfrau gan mwyaf yn gynhwysedig o *haeriadau*.

Dal. 25. Mi a sylwais ar y rhan gyntaf o'r ddalen hon eisoes.—Yr wyf fi etto o'r farn, nad oedd dyn wedi'r cwmp ddim dan yr un cyfammmod neu orchwyliaeth a chyn y cwmp: ac yr wyf yn apelio atoch chwi, onid yw yr holl hanes ysgrythurol yn cadarnhau hynny. Gwrth-brofed ef hyn, os gall, yn lle haeru mai *dadleuaeth wallus* yw. Os gwir yw hyn, fe syrth ei refymmiad ef i'r llawr.

Dal. 26. Y mae ef etto'n haeru, nad oedd na *bedydd Ioan*, nac ychwaith *sedydd a swpper yr Arglwydd*, ar y cyntaf ddim yn ordinhadau *crist'nogol*, &c. Barnwch rhyngom, frodyr, yn hyn hefyd. Ni fedraf fi ddim

deall, pa fodd y dichon y testunau, lle y dywedir, *NESAODD deyrnas nesoedd, HOLLOL BROFI ei athrawiaeth ef*, pan yr ymddengys oddiwrth destunau eraill fod y *deyrnas* yn y cyfamfer *wedi dyfod*. Gwelwch Mat. xii. 28. a Luc xi. 20. O ran athrawiaeth *brawdgarwch*, gwelwch dal. 100, a 101, o'm hail lyfr, a barnwch droföch eich hunain.—Am yr hyn a nodir tu a godre'r ddalen, ni chaf fi ddim ond sylwi, na wyddwn i ddim y medrai neb *olchi dillad trwy dywalli*, neu *heb eu trochi*; ac yn wir ni wyddwn i ddim, mai trwy dywallt neu daenellu yr ydys yn golchi plant ar yr arffed, &c. er parotted yw ef i roi'r celwydd i mi yn y matter.

Dal. 27. O ran y *claddiad ysbrydol* a ddalier allan mewn bedydd, gwelwch y sylwiadau tu a diwedd y llythyr blaenorol. Os at yr *amser y byddai ef yn y ddaciar* yr oedd ein Harglwydd yn cyfeirio wrth son am *arwydd Jonas*, onid yr un peth yw hynny *a'r amser y byddai ef yn* GLADDEDIG; ac oni raid gan hynny fod ei gladdedigaeth yn cael ei arwyddo?—Mawr les a wnelo lliosogrwydd ei blaid, neu yr *wyth o ddeg*, iddo ef. Yr wyf fi yn gwbl foddlon i fod yn un o'r nifer leiaf.

Dal. 28. Am ei groefaniaith ef, am i mi son am *gyffes ddisrif o edifeirwch* o flaen bedydd, a'i ddywediad, nad yw deddf bedydd yn son am *gyffes ddisrif*, mwynhaed hwy, ymhob modd, hyd yr eithaf. O ran *casgliad*, a *gosodiadau pendant*, gwelwch fy sylwiadau i, yn dal. 101, 2, 3, o'm hail lyfr, y rhai ydynt etto heb eu hatteb. Am y *deyrnas anweledig*, gwelwch yr hyn a nodais o'r blaen.—Y mae gennyf fi mor dyner feddwl am fabanod ag a ddichon fod ganddo ef, er na's gallaf weled yr argoel lleiaf, i fod *bedydd*, *mwy na swpper yr Arglwydd*, yn perthyn iddynt.

Dal. 29. Yr wyf etto yn dweud, nad oes un o'r testunau a enwodd ef ymherthynas i *Tabal*, yn caud allan drochiad fel yn hanfodol i *ystyr blaenaf* y gair. Ni a wyddem o'r blaen fod i eiriau eu hystyr *olaf*, *ammbriodol*, a *throellog*, yn gyftal a'u hystyr *blaenaf*, *priddol*, a *naturiol*. Ac os yw *Tabal* weithiau yn cael ei arfer mewn ystyr *ammbriodol* a *throellog*, nid yw hynny ryfeddod yn y byd; felly hefyd y mae *suddo*, *trochi*, *to dip*, &c. Yr wyf fi etto o'r meddwl, i fod y geiriau gwreiddiol a gyfeithir *gwifgoedd symmud-liw*, yn cyfeirio

feirio at y modd y cawsant eu lliwo, fef trwy drochiad. Attolwg, a glywodd ef erioed son am y fath beth a *Hebraïsm*? Os do, mi dybygwn y dylai ef gywilyddio am wneud y fath ddifyrrwch ffol o'r geiriau. Rhyfedd na's gall'fai ef weled y buafai yn hawdd i droi'r byrddau arno, o ran ei ogan; a dweud, Syre, gan y mynnwch chwi, mai *gwlychu* yw ystyr y gair *TABAL*, "Wrth hynny pan sonir am wisg o unrhyw *liw*, y meddwl yw, i'r wisg honno gael ei *gwlychu*! Pan sonir am wisg *goch*, y meddwl yw, y wisg a *wlychwyd*; ac, hyd yn oed, am wisg o *amryw liwiau*, y wisg a *wlychwyd*! O ryfedd ragfarn!"—Am ei sylwiad, fod *TABAL* yn yn cael ei arfer lle ni's gall fod *trochiad*; felly hefyd y mae geiriau eraill o'r un fath ystyr, megis *soddi*, *boddi*, *trochi*, *to dip*, &c. A ph'eth gwedi'n? Oni w'yr pawb fod geiriau'n fynych yn cael eu harfer allan o'u *naturiol* a *phriodol* ystyr?—Y mae iddo ef gyflawn roesaw i *ddirmygu* fy nyweddiad: pwy, attolwg, sy'n prifio am ei ddirmyg ef?—O ran *golchiad* *NAAMAN*, y mae'n amlwg na feddylodd y prophwyd ddim am y ddeddf yn Lev. xiv. 7. onitte ni's gall'fai ef ddim anghosio anfon *offeiriad* i wared i'r Iorddonen gyd â'r Syriad, canys swydd *offeiriad*, yn ol y ddeddf honno, oedd taenella'r gwahanglwyfus. Am ei haeriad ef, fod taenelliad, yn ol yr ysgrythur, yn *olchiad*, enwed un man o'r ysgrythur lle mae'n cael ei alw felly.

Dal. 30. Am *LYDIA*, cydmarwch yr hyn a ddywed ef yma, â'r hyn a nodais inneu yn dal. 92, o'm hail lyfr, a barnwch.—Mi dybygwn y rhaid fod gan y dyn hwn wyneb i haeru un peth a ddelo i'w ben ef, pan y gall ef dadogi ar yr apostol Paul y dyweddiad, fod *taenellu gwaed a lludw yn olchiad*, ac yn un o'r *golchiadau* *Iuddewig* ysywaeth!—Edrychwch, frodyr, yn Heb. ix. 13. a barnwch, a yw *taenelliad y lludw a'r gwaed* yn cael ei alw'n *olchiad*; neu, yn hytrach, onid yw yr apostol yno yn son am beth llwyr wahanol oddiwrth yr *amryw olchiadau* yn adnod 10.—Cyn y gallo unrhyw ddefod fod yn *olchiad* seremoniol, oni raid ei bod yn *olchiad ynddi ei hun*?—Ond y mae'n bosibl y bydd ef yn barod i ddweud, mai *paraphrase*, o'i eiddo ei hun, yw yr haeriad, fod *Paul* yn galw *taenellu'r lludw a'r gwaed yn OLCHIAID*; fel y gwnaeth ef ymherthynas i'w sylwiad ynghylch *Aion*: er darfod iddo fynegi yn eglur ddigon, fod yr ysgrythur yn dweud, mai *dyfrododd*

*lawer yn wasgaredig, oedd yno. — Gwelwch ei ail lyfr, dal. 89. — Peth hynod iawn, yn fy ngolwg i, yw galw *paraphrase* ar ymadrodd o'r dull hwnnw.*

*Ni wn i yn y byd pwy ymffrost a wnaethum i am fy Nghymraeg yn dal. 95, o'm hail lyfr. 'Does bosibl ei fod yn ei gyfrif yn ymffrost, ddigwydd i mi ddweud, fy mod yn hyderu y gwn i Gymraeg, yn agos, os nid yn gwl, mor berffaith ag ef. Os hynny y mae yn ei feddwl, mi siwraf iddo, na ddarfu i mi erioed ei gyfrif yn beth mor oruchel ag a dalai ymffrostio yn ei gylch. O'r tu arall, onid addefais fy mod yn llafurio dan anfaitefion o ran y iaith, trwy fy hir drigiad yn un o gonglau eithaf Lloegr, lle nid oeddwn braidd fyth yn digwydd cwrdd â neb a fedrai siarad gair o Gymraeg? O ran y gair CELANEDD, y mae'n ddiogel gennyf mai y *rhif liofog* ydyw o'r gair *celain*; ac yn yr olwg honno yn unig y mae yn cael ei nodi gan y pen Cymreigydd enwog Dr. Davies, o Fallwyd, yn ei Eir-lyfr dysgedig: a chan ei fod ef yn un o gyfieithwyr y Bibl i'r iaith Gymraeg, ac un o ddiwygwyr y cyfieithad hwnnw, fe allid bod yn dra hyderus mai yn yr olwg honno yr arferir y gair yn y Bibl Cymraeg. O ran Esay xxxiii. 15. y mae'n hysbys, mai gair o'r *rhif liofog* yw y gair gwreiddiol a gyfieithir *celanedd* yno; ac fel nad yw y gair GWAED yn cael ei arfer yn Gymraeg yn y *rhif liofog*, fe ddarfu i'r cyfieithwyr yn dra chymimwys dde-wis y gair *celanedd*. Ef a ymddengys hefyd am ymgais llostruddiog SAUL, a nodir yn Actau ix. 1. ei fod yn cyfeirio, nid at ryw un neillduol o ddisgyblion yr Arglwydd, ond at *liaws* o honynt. Am hynny nid oes dim achos meddwl fod y gair yno chwaith yn cael ei arfer mewn ystyr gwahanol. Nid *celain*, ond *celanedd*, oedd gwrthddrych trachwant uffernol Saul. Am y gair DARBOD, ei ystyr blaenaf a chyffredin, yw *darparu*; ac ni wn i ddim llai nad yn yr olwg honno y mae yn cael ei arfer yn Rhuf. ii. 18. — Yn wir, y mae'r gair gwreiddiol *δοκιμαζο* yn fwy cyffredin ac unfawn-gyrch, yn arwyddo *profi*, ac y mae yn cael ei gyfieithu felly yno yn ymyl y ddalen. Fe ddylid gan hyony olygu y gair *darbod*, yn y cyfieithad, fel yn cynnwys yr amgylchiad o *brofi*, gan mai yn unig trwy *brofi* pethau a gwahaniaeth rhyngddynt, y gallir darparu, neu *ddarbod* pethau *rhagorol*. — Ond ni wn i pa fodd y gallodd Mr. E. feddwl iddo ef arfer y gair *darbod* yn yr*

yr un ystyr ag y gwnaeth y cyfieithwyr yn y teston uchod: Tra hynod yw yr eigus a wna ef am ei wallau: "Nid edrychais i, eb efe, unwaith mewn Geir-lyfr Cymraeg yn yr holl waith." Attolwg, pa'm y peidiodd ef, gan nad oedd yn medru 'sgrifennu gyd ag un mesur o brydferthwch? Pe b'ai Sais yn 'sgrifennu fel efe, fe fyddai pawb yn barod i'w watwor, ac erchi iddo roi synu rhag cywilydd, yn enwedig pe digwyddai iddo roi'r fath reswm iatw ag a roes ein hawdur am ei anni-bendod.

Ped fnafw'n i yn fy ail lyfr yn barnu'n dynor, ac yn gobeithio pob dim am fy awdur yn ei ddesgrifiad o wlad Canaan, mi a gawfwn fy fionmi yn aethlyd; canys y mae ef etto o'r wyneb i geisio cyflawnhau yr anglod a roisai i'r wlad dda honno; fel gwlad *fych* a *phoeth*. Y fath hefyd yw iaith y *deistiaid* yn ei chylch.—Onid yw yn drueni ei fod ef, yn ynad neb, yn y fath gwmpeini? Ni all fy awdur ddim fy ngwrth'nebu i ar y pen hwn; heb wrth'nebu'r ysgrythur hefyd, sydd yn dweud, mai gwlad dda ydoedd; gwlad *afonydd* *dyfroedd*, a *ffynhonnau*, a *dysnderau*, yn tarddu allan yn y *dyffryn* ac yn y *mynydd*. Deut. viii. 7.—Am waith y Patriarchiaid yn cloddio pydewau o eisiau dwfr, ni all hynhy ddim profi ei bwngc ef, onitte fe allid galw Brydain fawr hefyd yn wlad *boeth*, a *fych*, a *diffaith*; canys yr ydys yn gorfod cloddio pydewau o eisiau dwfr yn rhai o ardaloedd *tecaf*, a *brasaf*, a *ffrwythlonaf* yr ynys hon—Ac nid yn unig pydewau i gael eu llenwi â dwfr yn tarddu o'r ddaear, fel yr eiddo'r Patriarchiaid, ond pydewau ag sydd yn ymddibynnu yn hollol ar y gwlaw o'r cymhy-lau tu ag at gael eu llenwi; a rhai yr ydys yn gorfod, trwy fawr boen a thraul, eu gwaelodi â ehlai, fel na bo i'w dwfr gael eu sugno i'r ddaear. Mor brin a gwerthfawr yw'r dwfr yno! Mi a allwn enwi ugeiniad o filldroedd yn rhai o froydd goreu Lloegr, ag sydd yn y sefyllfa hon. O ran ei ddywediad ef, dal. 32. fy mod i wedi'm *rhwydo* yn fy ymadrodd fy hun, wedi *methu* dadymchwelyd ei resymmau ef, wedi *ymgais* yn *annbeg*, a chweddi ymddwyn tu ag atto yn y modd mwyaf *anfrawdol*, &c. mi a'u gadawaf, yn llwyr ddibryder, i ystyriaeth fy narllenwyr rhesymol a diduedd.—Gallid gadael hefyd, yr un modd, yr aberth moliant y mae ef yn y blaen, yn offrymmu i'w enw da ei hun: *ses*, fod yn eglur i bob dyn, nad yw ef yn un lle wedi cable barn

barn ei frodyr; yn yr hyn, yfywaeth, y mae ei waith ef yn *bollo*l amrywio oddiwrth yr eiddo *fi*.—*Tirion* a digabl iawn, yn ddieu, y darfu iddo ef drin barn ei frodyr, wrth ei darlunio fel yn cael ei hadeiladu ar *drais* eglur neu *wyrdroad* o'r ysgrythur: a thêg a llariaidd dros ben, yw ei waith ef yn dal allan eu *bysgrifenywyr* hwy oll, hyd ag y gwelsai ef, fel haid o weithredwyr *anghyf-iawnder*! Mwynaidd hefyd, a serchog digymmar, raid fod yr hanes a rydd ef am ryw *gangen* o honynt, fel dynion o anwydau mor annuwiol a dieflig, a phe baent yn fintai o garn-lladron, neu fleiddiau'r hwyr! Pa fodd, attolwg, y buasai bosibl iddo eu trin gyd â mwy o farrugrwydd beiddiadol a gwarth? A phwy a allasai ddigswyl i mi ofalu am gadw telerau cym'dogol ag un a dynnasai ei gleddyf fel hyn, ac a dallasai ymaith y wain?

O ran ei gywyddau, neu ei ddiriau, a'i garolau moliant iddo ei hun, mi a'u gadawaf i'w ddiſyrru ef a'i frodyr prydyddol a cherddgar, yn amser gwyliau Nadolig, a'r tymmor hir-nos: ond os yw yn ei fryd ef, o bryffur, i gymmeryd ei eisteddfa ymysg y beirdd a'r clerwyr, mi dybygwn fod yn gofyn iddo ddyfgu'r iaith ryw beth yn fwy perffaith, onitte y mae'n bryderus y caiff ef ei gyfrif gan y prif-feirdd, a'r pen-ceirddiaid, a'r athrawon, yn un o gler y dom, *alias* bon y gler, *alias* BUNGLER.

Ei ddyfais doſturus ef yn yr OL-YSGRIFEN, i ochelyd awch yr ymadrodd yn Rhuf. vi. 4. trwy daeru, mai *nid bedydd dwfr* a feddylir yno, ond *bedydd ysbrydol*; mi a'i gadawaf, hyd oni roddo ef ddarluniad o'r bedydd ysbrydol y mae'n ei feddwl, ac hyd oni welo ef fod yn dda i adrodd ei resymau am roi y fath agoriad newydd i'r testun: y mae dull y geiriau yn brawf digonol, mai at yr ordinhad efangylaidd o fedydd y mae yr apostol yno yn cyfeirio, ac nid at unrhyw amgylchiad ysbrydol, neu gyffelybiaethol. Gallid dweud, ar gyftal sail a'r eiddo'n hawdur, a chyd â chymmaint o rith gwirionedd, mai *bedydd ysbrydol* hefyd oedd yng olwg ANANIAS, pan y dywedai ef wrth PAUL, — 'Cyfod, bedyddier di, a golch ymaith dy bechodau.'

Myn ef, fod ein barn ni yn gwneud yr apostol yn ymresymwr gwan dros sancteiddrwydd, fel yn ein rhwymo i fyw'n sanctaidd oddiwrth *ddull*, ac nid oddiwrth awdurdod a diben bedydd. Ond, attolwg, a all-sai

fai ddim fod rhyw-beth arwyddol, hyd yn oed yn *nuth* yr ordinhad? Neu, a allai ddim o'r apostol gyflylltu ei *dull* wrth ei harwyddocad, neu ei diben a'i hawdurdod, yn ei ymresymiad?—B'le gwedi'n y buafai gwendid ei ymresymiad, neu anghymmwyder ein barn ni ynghylch y testun?

Gwaith hynod yw ceisio profi fod *bedydd* yn arwyddo *glanbad*, oddiwrth fod Crist yn cael ei alw yn *Burwr*, ac yn *Lanbawr*: gallid yn gystal geisio profi oddiwrth hynny, fod *swpper* yr *Arglwydd* hefyd, a'r lleill o'r gofodiadau efangylaidd, yn arwyddo *glanbad*, canys y mae'n hysbys eu bod oll wedi cael eu hamcanu i *bur*o ac i *lanbau* y crifftion.—Hefyd, nid gwir yw mai fel bedyddiwr yn neillduol, y gelwir ein Harglwydd yn *burwr*, ac yn *lanbawr*. Nid gwir chwaith yw, na's gall yr ordinhad o fedydd fod yn arwydd o *gladdiad*, am ei bod yn arwydd o *olchiad*, mwy nag y byddai'n wir na's dichon swpper yr Arglwydd fod yn arwydd o faddeuant pechod, ac o ail ddyfodiad Crist, a'r wledd a arlwyra ef bryd hynny i'w faint, am ei bod yn arwydd o'i *farwolaeth* ef.

“Os na ddichon plant gael eu bedyddio (eb efe) am nad y'nt yn gallu credu, ni's gallant fod yn gadwedig am yr un rheswm.” Cystal y gallid dweud, Os na ddichon plant fod yn gymmwys ddeiliaid swpper yr Arglwydd am nad y'nt yn gallu gwneud coffa am Grift, dirnad ei gorph, a holi eu hunain, ni's gallant fod yn gadwedig chwaith am yr un rheswm.

Yr ym-ni yn fawr ar fai, mae'n debyg, am wahan-iaethu rhwng enwaediad Abra'm ac enwaediad ei had naturiol ef. Ond, attolwg, onid oedd enwaediad Abra'm yn arwydd neu infel o gyfiawder y *ffydd* oedd ganddo ef yn ei ddiennaediad? A chan na's gallai fod gan ei had naturiol a babanol ef *ffydd* yn eu diennaediad, oni raid fod sail ar y cyfrif hynny i wahaniaethu rhwng eu henwaediad hwy a'r eiddo ef?

Yn Heb. ix, 10. dywedir (eb efe) fod gynt amryw *fedyddiadau*, a bod unrhyw o honynt yn *daenelliad*, adn. 13.—Ond anwiredd yw hyn: nid oes dim o'r fath beth yn cael ei ddweud yno. “Hefyd (eb efe) y mae'r ysgrythurol hanes am fedydd yn rhoi ar ddeall i mi mai trwy daenelliad yr oeddid yn ei weini—Yr oedd Ioan yn bedyddio a dwfr, *nid mewn dwfr*; a bedyddiwyd y *tair mil* yn Jerusalem; Paul a *cheidwad* y carchar, a Chor-nelius,

aeliut, a'u teulocedd, *mewn teiau*, ac nid mewn llyn neu
afon.—Y mae bedydd yr Ysbryd Glân, ymhob man, yn
cael ei ddesgrifio trwy daenelliad neu dywalltiad, ac nid
unwaith trwy drochiad," &c. Y mae'r ymadroddion
hyn yn dwyn i'm cof ddywedriad hynod rhyw fenyw o'r
dref hon.—“ I Dduw y bo'r diolch (ebe hi) mi alla'i
gredu un peth yn y byd.” Y mae'n gofyn fod darllen-
wyr Mr. E. oll o'i bath hi, onit y mae'n bryderus y
caiff llawer o'i eiriau en hanghred, ac y cyfrifir yntaf
yn dyf celwyddog. Rhyfodd raid fod digywilydd dra,
a rhyfyg, y dyn a feiddio haeru fod yr apostol yn galw
taenelliad lludw a gward yn olechiad, neu un o'r golch-
iadau, neu'r bedyddiau luddewig!—a bod ysgrythurol
hanes bedydd yn rhoi ar ddeall, mai trwy daenelliad yr
oeddid yn ei weini—ac mai *nid mewn daufr* yr oedd
Ioan yn bedyddio, &c. Ystyr llythyrennol geiriau'r
Ysbryd Glân, yn Mat. iii. 11. yw, “ Mysi yn ddieu yd-
wyf yn eich bedyddio chwi *mewn daufr*.”—(Cf. *u. d. i.*)

Y mae ei waith ef yn ceisio profi, o Eſay xlii. 3. 4.
a lii. 15, &c. mai taenellad oedd bedydd yr Ysbryd,
yn rhyw beth tebyg iawn i'r prawf a roisai Mynach
Pabaidd unwaith am ei farw ddarfod i Herod ladd cant
a phedair a deugain o filoedd o blant ym Methle'm.—Ni
chreda'i ddim, meddai rhyw Brotestant, ei fod yn wit
eu bod hwy yn agos cymmaint o nifer.—Oeddynt yn
siwr, ebe'r Mynach, a chwi a ellwch weled prawf eglur
o hynt yn Dar. vii. 5—9. “ O lwyth Juda yr oedd
deuddeng mil, o lwyth Reuben yr oedd *deuddeng mil*,” &c.
Ac nid yw *deuddeg deuddeng mil*, chwi a wyddoch, na
mwy na llai na *chant a phedair a deugain o filoedd*.

Ni allaf fi weled yn yr *Olygrifon* ddim ymhellach
a dal ei sylwi nad atebwyd eisoes drachefn a thrachefn,
Am hynny, frodyr, mewn perffaith ewylllys da, mi a
gymmeraf fy nghennad dros hyn o dro, *utan had is nag*
gward i mewn i ddaufr y mae'n ddiwyd y mae'n ddiwyd y mae'n ddiwyd
Byddwch wych,

L. R. N., Rhagfyr 24, 1791. yb. 101. xi. 10. H. a. Y.

